

Het gemeentehuis van Schaarbeek en het Colignonplein

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

45

Redactie en iconografische research
Diane de Crombrughe

Advisecomité
Christine Rouffin en Cyrille Segers
Kabinet van de Staatssecretaris
Michèle Kreutz en Dominique Pauchet
Directie Monumenten en Landschappen

Coördinatie
Dominique Pauchet
Directie Monumenten en Landschappen

Herlezing
Ludo Gobin en Harry Lelièvre
Directie Monumenten en Landschappen

Illustraties

b = boven, m = midden, o = onder, r = rechts, l = links

Ansichtkaartenverzameling van de Dexia Bank, foto's Marcel Vanhulst, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 7, 9(o), 11, 14, 16(b,o), 23(b,l), 24(b-o,l), 44(b), 45(b), 47; Gemeente huis van Schaarbeek: 1; Huis der Kunsten van Schaarbeek: 28(o), 46; © IRPA-KIK Brussel: 3(o), 13; © Koninklijke Bibliotheek, foto's Marcel Vanhulst, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 5, 8(b,o), 9(b), 12, 17, 18, 19, 31(m), 33(o), 36(b,o), 37(b,o), 39, 40(b,o), 41(b), 42(b), 43(b); © Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, foto's Alfred de Ville de Goyet: 10(b), 15(b,o), 20, 21(b,m,o), 22(o), 23(b,r-o), 24(o,r), 25(b,o), 26(o,r), 27(b-o,r), 28(b,m), 29(b,o), 30(b,o), 31(b,o), 32, 33(b), 34, 35, 41(o), 42(o), 43(o), 44(o), 45(o); Stadsarchief van Brussel: 2(b,o), 3(b), 10(o), 22(b,l,r), 26(b-o,l), 27(o,l); © Wim Robberechts: omslag.

Grafische en fotogravure: La Page + Druk: Enschedé | Van Muyswinkel - Distributie: Altera Diffusion

© Verantwoordelijke uitgever: Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
directie Monumenten en Landschappen, Patrick Crahay, Directeur
CCN – Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel - Tel. 0800/13680

GEDRUKT IN BELGIË

WETTELIJK DEPOT: D/2006/6860/019 - ISBN: 2-930457-18-X

Het gemeentehuis van Schaarbeek en het Colignonplein

Diane de Crombrughe

SCHAARBEEK IN DE 19 ^{de} EEUW.....	2
DE UITBREIDING VAN BRUSSEL IN DE 19 ^{de} EEUW.....	3
DE VERSTEDELIJKING VAN SCHAARBEEK	3
DE GESCHIEDENIS VAN DE GEMEENTELIJKE INSTELLING	4
HET GEMEENTEHUIS OP HET COLIGNONPLEIN	6
EEN BEZOEK AAN HET GEMEENTEHUIS	21
DE HUIZEN OP HET COLIGNONPLEIN.....	38

De uitbreiding van Brussel in de 19de eeuw

Al in de eerste helft van de 19de eeuw wordt de ruimte in de stad te beperkt, te duur en te ongezond. De directe omgeving van de stad biedt interessante uitbreidingsmogelijkheden. De bezittingen van de religieuze congregaties en van de adel worden tijdens het Franse bewind in beslag genomen en later doorverkocht aan de burgerij, die er gaat wonen en er nieuwe industriële activiteiten ontwikkelt.

Wanneer België onafhankelijk wordt, trekt de centrale ligging en het hoofdstedelijk statuut van Brussel nieuwe inwoners en nieuwe bedrijvigheid aan. Dit bevordert de uitbreiding van de stad in de richting van de voorsteden.

Om van Schaarbeek een echte voorstad of uitbreiding van Brussel te maken, zijn echter twee heel belangrijke beslissingen nodig geweest: de afbraak van de stadsomwalling in 1818 en de afschaffing van het octrooirecht – de belasting op de invoer van koopwaar in de binnenstad – in 1860.

De Schaarbeeksepoort kort voor hij in 1784 gesloopt werd.

De verstedelijking van Schaarbeek

De verstedelijking van Schaarbeek is niet begonnen rondom de Sint-Servaaskerk, het centrum van het oude dorp, maar vanaf de Schaarbeeksepoort (op de plaats van de huidige Kruidtuin) in de richting van het oude dorp. Aan het eind van de 19de eeuw verstedelijkte ook het gebied voorbij het vroegere centrum, tot aan Helmet en Monplaisir.

De eerste belangrijke verkeersader was de Koningstraat, die in 1827 werd getraceerd. In het verlengde van de Koningstraat kwam de Paleizenstraat (1833), die nodig was om het koninklijk paleis te verbinden met het kasteel van Laken, de woonplaats van de koning. Daarna werden de buurt van het Noordstation (1840), het Koninginneplein (1845) en het Liedtsplein (1846) aangelegd. Op de Koningstraat na werden de straten aangelegd zonder regels of globale plannen, maar uitsluitend om de belangen te dienen van enkele eigenaars, die ook de rekening betaalden.

In feite hadden de Stad, de Provincie noch de Staat genoeg geld voor de aanleg van wegen of straten. Daarom ontfermden particulieren zich hierover, wat typisch is voor de ondernemingsgeest van de industriëlen in de 19de eeuw. In

Het oude Schaarbeek, Kleine Bosstraat in 1903, door E. Thelen.

Schaarbeek in de 19de eeuw

Het dorp Schaarbeek rond de oude Sint-Servaaskerk in Brabantse romaans-gotische stijl.

In het begin van de 19de eeuw is Schaarbeek een agrarisch dorpje op zo'n drie kilometer van de Brusselse stadsomwalling. De Schaarbeekse landbouwers brengen hun oogst op de rug van ezels naar de stad. Als we de gravures van de kunstenaars uit die tijd mogen geloven, was het platteland rond Brussel heel pittoresk. Enkele jaren later wordt het dorp bereikt en ingenomen door de zich uitbreidende stad – de nieuwe hoofdstad van een nieuwe staat. Tussen 1882 en 1887 wordt het prachtige gemeentehuis gebouwd buiten de reeds verstedelijkte gebieden, wat aantoonde dat de opdrachtgevers een groot vertrouwen hadden in de toekomstige uitbreiding en grandeur van hun gemeente.

Zicht op een watermolen tussen Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node. In Schaarbeek stonden heel wat water- en windmolens omdat er veel graan werd verbouwd.

Titelpagina: Voorstelling van de plannen voor het gemeentehuis door J.-J. Van Ysendyck (2de van rechts) aan het college in 1882 (de burgemeester Collignon staat 4de van links).

ruil voor hun investering mochten ze tolgeld eisen. Dankzij deze particulieren loopt de Koningsstraat door tot in Laken. Later toen zij zelf de meerderheid vormden in de gemeenteraden, voerden zij een nieuw belastingsysteem in zodat de gemeente zelf kon beslissen over de aanleg en het onderhoud van de wegen.

Het koninklijk besluit van 26 september 1866 bepaalt dat particulieren geen wegen meer mochten aanleggen. Tussen 1870 en 1880 werkt de gemeente een algemeen plan uit voor het gebied tussen de Haachtsesteenweg en de rechterkant van de Paleizenstraat. Dit is ook de periode waarin zij beslist de Koninklijke Sinte-Mariastraat te verlengen tot aan het spoorwegstation. In 1881 stelt gemeente-ingenieur Bouchez de plannen op voor het Colignonplein en de naburige wijk. In 1904 tenslotte ontwikkelt ingenieur Octave Houssa samen met schepenen van openbare werken E. Vanden Putte het algemeen plan voor de heraanleg van de wijken Josaphat, Montrose, Linthout, Monplaisir en Terdelst en de Nationale Schietbaan.

De geschiedenis van de gemeentelijke instelling

Van de middeleeuwen tot aan de Franse overheersing maken de dorpen Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node, Anderlecht, Elsene, Laken en Vorst, die het dichtst rond Brussel liggen, nauwelijks deel uit van de stad. Ze gaan praten op hun lokale autonomie. De stad wil echter voordeel halen uit de omliggende dorpjes. Zo heft zij een belasting op de koopwaar die de inwoners van deze dorpen komen verkopen in de stad. In ruil biedt Brussel administratieve en juridische bescherming. Die verschillende dorpjes vormden toen samen met Brussel een juridisch geheel dat men 'de kuip' noemde, naar de belasting die de schepenen van Brussel inden op de bierproductie in deze streek.

In 1794 worden de Nederlanden ingelijfd bij Frankrijk, waardoor een einde komt aan 'de kuip' van Brussel. Elke gemeente krijgt een eigen administratief bestaan. De burgemeester krijgt hulp van een adjunct en een raad met beslissingsrecht en wordt benoemd door de prefect van het Dijle-departement. Vanaf 1815, tijdens het Hollands bewind, wordt de burgemeester benoemd door de koning.

In 1830 beslist het Voorlopig Bewind dat de gemeentebesturen moeten worden samengesteld via verkiezingen. In 1831 en 1835 organiseren Jean-Baptiste Vifquain en Jean-François Herman, respectievelijk ingenieur en burgemeester

en beiden heel actief in Schaarbeek, een petitie voor de oprichting van een nieuwe gemeentelijke entiteit los van het oude Schaarbeek en Brussel. Het oude landbouwersdorpje schaaft zich achter het idee, maar de Stad Brussel gaat niet akkoord omdat ze zelf geïnteresseerd is om dit gebied aan te hechten. Maar die plannen mislukken. Integendeel, geleidelijk ontwikkelt Schaarbeek zich tot de burgerlijke, dynamische en onafhankelijke gemeente die J.-B. Vifquain en J.-F. Herman voor ogen hadden.

Nadat in 1836 de gemeentewet wordt goedgekeurd, worden tijdens de verkiezingen politieke debatten en propagandacampagnes georganiseerd. De burgerij laat steeds duidelijker blijken dat ze haar stempel wil drukken op het gemeentelijk beleid en ze slaagt erin verantwoordelijke functies in het gemeentebestuur te bemachtigen, terwijl de vertegenwoordigers van de boerenstand zich geleidelijk aan terugtrekken uit de raden.

In 1830 krijgt Schaarbeek een eerste gemeentehuis. Het zal nog twee keer verhuizen alvorens in 1887 het prachtige nieuwe gemeentehuis op het Colignonplein wordt geopend. Vóór 1830 was één kamer genoeg om de gemeentediensten te huisvesten en werd er vergaderd in café *Au Renard* in de Jeruzalemstraat.

De locatie van de drie oude gemeentehuizen.

1. 1830-1831: in het oude dorp, op de hoek van de huidige L. Bertrandlaan en de Haachtsesteenweg.
2. 1851: in de dichtstbevolkte buurt van de voorstad, Sint-Paulusstraat 28.
3. 1864: Paleizenstraat 81.

Nieuwe locaties waren noodzakelijk omdat er steeds meer ruimte nodig was door de groeiende bevolking en het toenemende aantal taken die de gemeente op zich nam: stedenbouwkundige werkzaamheden, de scholing van de bevolking, en armenhuizen die het werk van het reeds in 1825 opgerichte *Bureau voor weldadigheid* moesten ondersteunen.

Tot slot vermelden we hier ook dat de Schaarbeekse bevolking steeg van 1.131 inwoners in 1800 tot 41.000 in 1880 en 64.583 in 1889. Daarmee nam Schaarbeek de 5de plaats in op de lijst van de gemeenten met de meeste inwoners in België.

Het gemeentehuis op het Colignonplein

EEN BAKEN OP DE AS VAN HET KONINGSPLEIN NAAR HET STATION VAN SCHAARBEEK

Sinds 1887 is het gemeentehuis gevestigd in de Koninklijke Sinte-Mariastraat. Het vormt een bakken op de rechte as tussen het Koningsplein en het station van Schaarbeek. De geschiedenis van deze as begint tijdens het Oostenrijkse bewind toen Karel van Lotharingen, die door keizerin Maria-Theresia als gouverneur naar onze provinciën was gestuurd (1748-1780), zich op de Koudenberg vestigde. Deze prins had een grote bouwwoede en liet zijn paleis bouwen aan wat later het Koningsplein zou worden. Tijdens zijn ambtsperiode werden ook het Koningsplein, het park van Brussel en de Koningsstraat aangelegd, die langs het park tot aan de *Treurenberg* (het Leuvenseplein) liep. De onrustige periode onder het bewind van de nieuwe keizer, Jozef II, en de Franse bezetting daarna, belette dat deze as verder werd doorgetrokken.

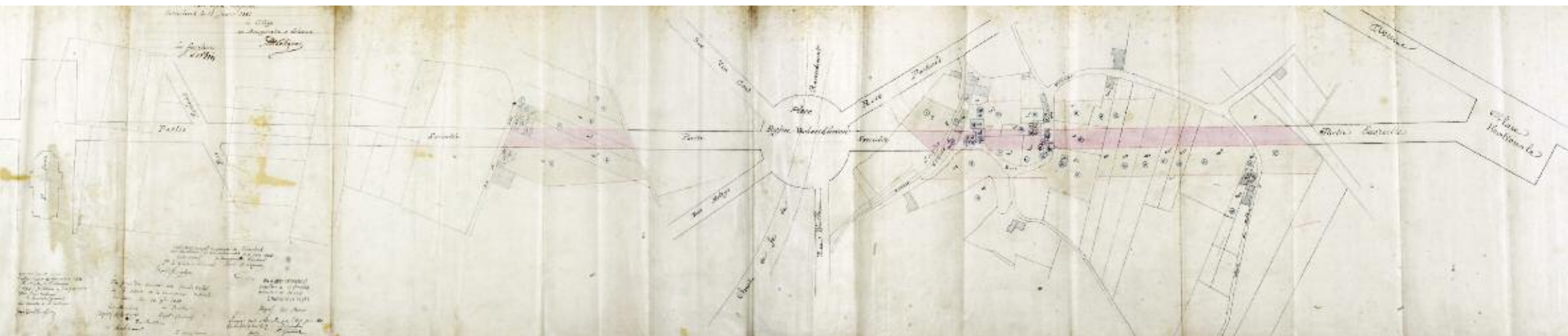
Tijdens het Hollandse bewind werd de Koningsstraat twee keer verlengd: eerst tot aan de Schaarbeeksepoort door een koninklijk besluit van 1822 en daarna tot aan het latere Koninginneplein door een koninklijk besluit van 1828. Het eerste stuk kreeg de naam *Nieuwe Koningsstraat* (rue Royale neuve) en het tweede stuk de *Buitenste Koningsstraat* (rue Royale extérieure). Toen België onafhankelijk werd, ontstond het plan om aan het einde van de verlengde Koningsstraat een mooi plein aan te leggen waarop een kerk zou gebouwd worden. Deze kerk moest de vergelijking kunnen doorstaan met de kerk van Sint-Jakob-op-Koudenberg waarvan de achtkantige toren zich aftekende in de verte. In 1845 begon men met de bouw van deze kerk, de Sint-Mariakerk, volgens de plannen van architect Henri Van Overstraeten, die de hertoe uitgeschreven wedstrijd het jaar daarvoor had gewonnen. Dit monu-

mentale gebouw in romaans-byzantijnse stijl doet het twee kilometer lange perspectief van de Koningsstraat prachtig uitkomen.

De voortdurende groei van Schaarbeek leidt tot de creatie van nieuwe verkeersassen. Op 29 mei 1863 werd een koninklijk besluit goedgekeurd voor de aanleg van de Koninklijke Sinte-Mariastraat, achter de koorsluiting van de kerk. Deze twintig meter brede straat moest een nieuwe, mooie buurt doen ontstaan, de zogenaamde 'Prinsenbuurt' tussen de Paleizenstraat en de Haachtsesteenweg. De straat zou worden onderbroken door pleinen verfraaid met beelden of andere decoratie. Het eerste van deze reeks pleinen is het Lehonplein, dat in 1871 werd aangelegd, ter hoogte van de nieuwe Sint-Servaaskerk. De oude Sint-Servaaskerk in het centrum van het oude dorp – gelegen ter hoogte van de monumentale vaas *La Bacchante* aan de huidige Louis Bertrandlaan – had men moeten afbreken.

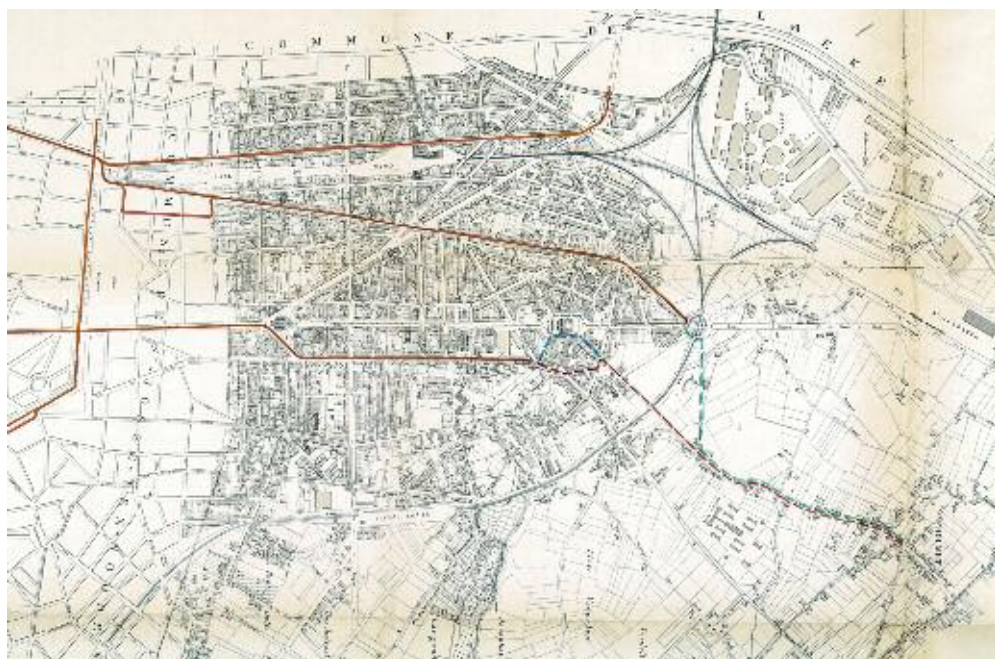

Zicht op het gemeentehuis vanuit de Verwéestraat in 1906.

In 1880 wordt de Koninklijke Sinte-Mariastraat doorgetrokken tot aan het station van Schaerbeek. Twee korte stukken zijn nog niet volledig klaar.

Sint-Mariakerk - station van Schaerbeek: een rechte as met pleinen en een rotonde. Plattegrond van de gemeente Schaerbeek uit 1899.

Het Lehonplein links van de Koninklijke Sinte-Mariastraat in 1908.

De Koningsstraat eindigt aan het station van Schaarbeek, dat werd gebouwd en uitgebreid door F. Seulen in 1887 en 1913. Het gebouw is opgetrokken in neo-Vlaamse renaissancestijl. Dit zorgt voor een harmonie met het gemeentehuis.

In 1873 keurde de gemeenteraad een plan goed voor de inrichting van het wegennet in de omgeving van het nieuwe spoorwegstation van Schaarbeek waarvoor de voorbereidingen volop aan de gang waren en waarvan de bouw begon in 1887. Het plan omvatte de aanleg van een openbaar plein voor het centrale stationsgebouw met de lokettenzaal. Dit werd het *Nationaleplein*, het huidige Prinses Elisabethplein. Daarna decreteerde de gemeenteraad de verlenging van de Koninklijke Sinte-Mariastraat tot aan het *Nationaleplein*. Halverwege dit nieuwe weggedeelte, op de kruising met de spoorweg naar Luxemburg, werd een rotonde met een straal van vijftig meter gepland. Dit werd het Verboeckhovenplein dat sinds 1878 ironisch de "berenkooi" (*cage aux ours*) wordt genoemd vanwege de imitatierotsen en het hekwerk waarmee burgemeester Guillaume Kennis het plein had laten verfraaien.

De Sint-Mariakerk sluit het perspectief van de Koninklijke Sinte-Mariastraat. De twee symmetrische hoekgebouwen met torentjes van het Colignonplein sieren de ingang van de brede verkeersader.

In 1880 besliste de toenmalige burgemeester Achille Colignon gevolg te geven aan reeds bestaande plannen om nog een plein aan te leggen tussen het Lehonplein en het Verboeckhovenplein. Hier zou een nieuw gemeentehuis worden gebouwd dat een waardig symbool zou zijn van de welvaart in de gemeente.

DE WEDSTRIJD

In 1881 organiseert de gemeente een architectuurwedstrijd voor het toekomstige gemeentehuis. Van de 143 architecten die interesse tonen, dienen er 27 een ontwerp in vóór de uiterste inzendingsdatum, slechts drie maanden nadat de wedstrijd bekend werd gemaakt. De winnaar is Jules-Jacques Van Ysendyck met een ontwerp in neo-Vlaamse renaissancestijl, de typische stijl van het jonge onafhankelijke België die teruggrijpt naar de Vlaamse renaissance, een periode die wordt beschouwd als de bloeiperiode in de geschiedenis van onze contreien. J.-J. Van Ysendyck ondertekende zijn ontwerp met de slogan 'Monumenten zijn de uitdrukking van de volkswil'. De verliezende kandidaten protesteren omdat het winnende ontwerp duurder uitvalt dan het voorgeschreven budget van 1.200.000 frank. Maar de jury is overtuigd van haar keuze en komt niet terug op haar beslissing.

Op 15 maart 1885 wordt de eerste steen gelegd en nog geen drie jaar later is het gemeentehuis voltooid. Op 21 juli 1887 wordt het nieuwe bouwwerk plechtig ingehuldigd met een grote ceremonie in aanwezigheid van koning Leopold II.

Het gemeentehuis van J.-J. Van Ysendyck. Het Colignonplein werd voldoende ruim ontworpen om plaats te laten voor een eventuele uitbreiding van het gebouw.

ACHILLE COLIGNON
LIXHE 1813 - SCHAARBEEK 1891

A. Colignon (1813-1891), burgemeester van Schaarbeek van 1879 tot 1891.

A. Colignon was de zoon van een douaneontvanger uit Maastricht. Als jonge en intelligente man werd hij opgemerkt door Charles De Brouckère, de latere minister van Oorlog onder Leopold I, die hem aanspoorde zich in te schrijven aan de Militaire Academie. Hij was zo'n goed student dat de koning hem persoonlijk een medaille overhandigde voor zijn uitstekende cijfers. Naast zijn militaire loopbaan was A. Colignon zijn hele leven actief in organisaties met een sociaal karakter. Nadat hij in 1876 met de graad van luitenant-generaal uit actieve dienst was getreden, begon hij een politieke carrière. Hij trad toe tot de *Association libérale de Schaarbeek* en werd in 1879 burgemeester. Begaan met de uitbreiding van Schaarbeek en de uitbouw van de dienstverlening die de bevolking van de gemeente mocht verwachten, stuurde hij aan op de bouw van een nieuw gemeentehuis op het plein dat nu zijn naam draagt. Hij zette zich ook in voor de aanleg van kindertuinen en scholen. A. Colignon bestuurdde de gemeente twaalf jaar lang en blijft in de herinnering voortleven als een van de grote burgemeesters van Schaarbeek.

JULES-JACQUES VAN YSENDYCK
PARIJS 1836 - BRUSSEL 1901

J.-J. Van Ysendyck volgde tekenlessen aan de *Academie voor Schone Kunsten* van Bergen, waar zijn vader directeur was. In 1856 begon hij architectuur te studeren aan de Academie van Brussel, een opleiding die hij in 1860 vervulde met een jaar in Parijs. Terug in Brussel verdiepte hij zijn kennis van middeleeuwse monumenten. Hij was een van de meest vooraanstaande restaurateurs van zijn tijd. Hij nam ook stelling in het debat over de creatie van een eigen stijl voor het jonge België en beschouwde de renaissance-architectuur uit de Nederlanden als het ideale voorbeeld voor een nieuwe nationale artistieke expressie. Zelf publiceerde hij een omvangrijk werk over de decoratieve kunsten in de Nederlanden van de 10de tot de 18de eeuw. Zijn belangrijkste werk in deze stijl is het gemeentehuis van Schaarbeek (1884-1887). Eerder had hij ook het gemeentehuis van Anderlecht ontworpen (1875-1879).

MAURICE VAN YSENDYCK
SCHAARBEEK 1868 - 1941

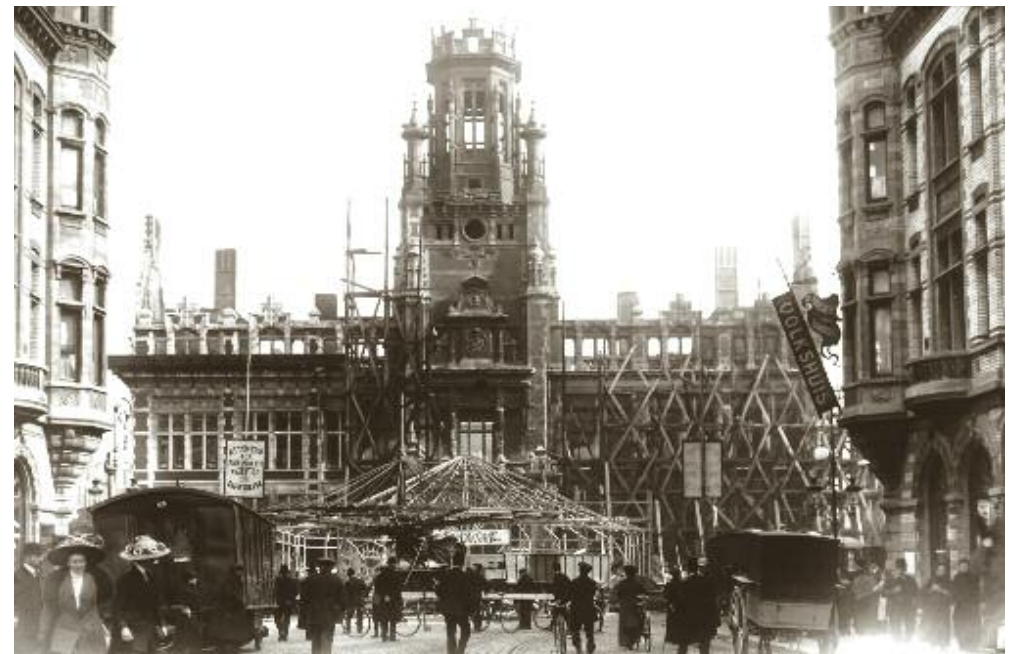
Zoon van Jules-Jacques. Van 1888 tot 1892 studeerde hij architectuur aan de *Academie voor Schone Kunsten* in Brussel. Na de dood van zijn vader in 1901 zette hij de bouwwerken voort die zijn vader niet had kunnen afwerken, zoals de restauratie van de Onze-Lieve-Vrouw ten Zavelkerk en de bouw van de grenadierskazerne in Brussel. Ook voor de wederopbouw van het gemeentehuis van Schaarbeek na de brand van 1911 nam hij de draad op van het werk van zijn vader.

CONSTRUCTIEFOUTEN - BRAND - HEROPBOUW

Helaas moest het gemeentehuis twintig jaar na de inhuldiging al grondig gerestaureerd worden wegens constructiefouten en de grote aangestoken brand in de nacht van 17 op 18 april 1911. Na deze ramp stelt Maurice Van Ysendyck zich kandidaat om het gebouw herop te bouwen volgens de oorspronkelijke plannen die hij nog in zijn bezit had. Het gemeentebestuur keurt zijn voorstel goed en vraagt om het uiterlijke karakter van het oorspronkelijke gebouw te bewaren maar de interne indeling te wijzigen in overeenstemming met de nieuwe behoeften. Uit de inventaris van de behoeften blijkt al snel dat het gemeentehuis vergroot moet worden.

De gemeentediensten verhuizen tijdelijk naar de *Technische school* aan de Bijenkorfstraat 30. De wederopbouw begint in 1912 en duurt tot in oktober 1915, in volle oorlogstijd. Aan de afwerking en de decoratie wordt nog gewerkt tot in 1925. Door de werkzaamheden tijdens de oorlog voort te zetten, probeert het gemeentebestuur een vorm van verzet te plegen tegen de Duitse bezettingsmacht, werk te geven aan de vele kunstenaars die in de gemeente woonden en dwangarbeid in Duitsland te vermijden. Op 1 juni 1919 wordt het gemeentehuis opnieuw ingehuldigd in aanwezigheid van koning Albert I. Op vraag van de koning worden alle burgemeesters en schepenen van

Het gemeentehuis in 1911, de dag na de brand. Alleen de voorgevel is niet beschadigd. Zoals het aanhangbord vermeldt, werd het hoekgebouw aan de rechterkant gebruikt als Volkshuis van Schaarbeek.

Het gemeentehuis, heropgebouwd en uitgebreid door M. Van Ysendyck, vanuit de Generaal Enensstraat, rond 1920. De zijgevels zijn bijna twee keer zo lang als die van het oorspronkelijke gemeentehuis.

de Brusselse voorstadsgemeenten uitgenodigd. Hij maakt van de gelegenheid gebruik om de gemeentebesturen te bedanken voor hun heldhaftige optreden tijdens de oorlog. De marmeren plaat op de overloop van de eretrap is een gedenkteken voor deze plechtigheid.

HET NIEUWE GEMEENTEHUIS

M. Van Ysendyck zorgde ervoor dat de gevel die niet was afgebrand bewaard bleef. De stenen waren in goede staat en het geheel had een kostbaar patina gekregen. Hij maakte een kopie van het oorspronkelijke gebouw, dat aan de achterkant werd uitgebreid met een vleugel in de vorm van een omgekeerde U. De zijgevels werden verlengd van 43 tot 71 meter.

DE GEVEL

In het midden wordt de bordestrap bekroond door een groot sierbalkon en een hoge toren die lijkt op de middeleeuwse belforten. De toren is vierhoekig

Het monumentale gemeentehuis met belfortoren staat midden op het Colignonplein als uitdrukking van de gemeentelijke trots.

tot aan het terras, dat verfraaid is met vier hoektorentjes, en wordt daarna achthoekig. Hij wordt bekroond door een bolvormig torendak. Langs weerszijden van het centrale element zijn er drie perfect symmetrische traveeën die over drie verdiepingen van ongelijke hoogte omhooglopen. De traveeën worden bekroond door dakvensters met puntgevels. Voor de onderste verdieping of benedenbouw werd blauwe steen met bossages gebruikt. Op de volgende verdiepingen zijn de muurvlakken tussen de traveeën van rode baksteen en gelakte zwarte baksteen, die in ruitverband zijn gelegd. De gekoppelde ramen met kruiskozijnen worden bekroond door een timpaan en zijn gevat in een getande omlijsting van witte steen. De vensterborstweringen zijn verfraaid met een geometrische figuur van faiencetegels in verschillende kleuren. Op de eerste rij timpanen in de voorgevel worden de namen vermeld van de twaalf burgemeesters die elkaar hebben opgevolgd tussen 1795 en 1879 en op de timpanen in de zijgevels kan men de namen van de verschillende wijken in de gemeente aflezen. De timpanen in de volgende verdieping

De architect ontwerpt vier rijkelijk versierde, polychrome gevels. Hij gebruikt daarvoor verschillende materialen.

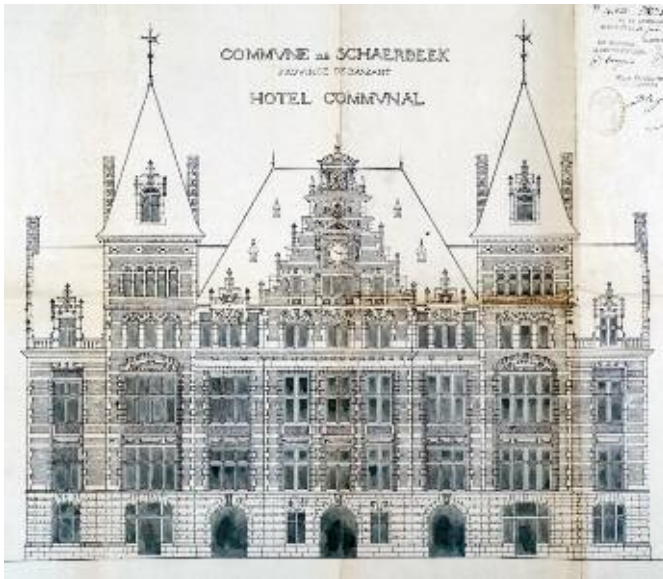
J.-J. Van Ysendyck ontwierp een voorlopige achtergevel voor het gemeentehuis omdat hij wist dat het de bedoeling was het gebouw binnen afzienbare tijd uit te breiden.

zijn verfraaid met bas-reliëfs die verschillende kenmerken van de gemeente illustreren. Op het timpaan boven het middelste raam van het balkon is een bijenkorf te zien waarrond bijen vliegen, een symbool voor de bedrijvigheid in de gemeente.

Het wapen van Zinnik links daarvan verwijst naar het feit dat de Schaarbeekse kerken afhankelijk waren van het kapittel van Zinnik.

Het wapen van het burggraafschap Brussel aan de rechterkant betekent dat Schaarbeek juridisch afhing van Brussel. In de puntgevel boven de ramen van het balkon staat het wapen van België. Het hellende dak van leistenen omvat twee niveaus paviljoenvormige kapvensters.

M. Van Ysendyck sluit de vierhoek en ontwerpt een puntgevel aan de achterkant, die geflankeerd wordt door twee uitspringende torens.

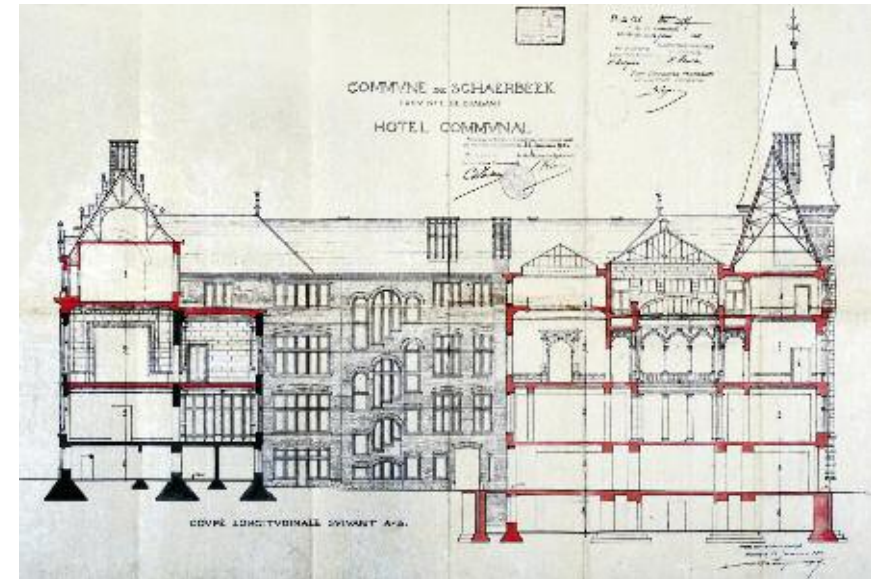
Het architecturale decor van de zij- en achtergevels lijkt op dat van de hoofdgevel. De achtergevel wordt geflankeerd door twee licht vooruitspringende torens, die het mogelijk maken een verdieping bij te bouwen zonder de harmonie van het bouwwerk te verstoren.

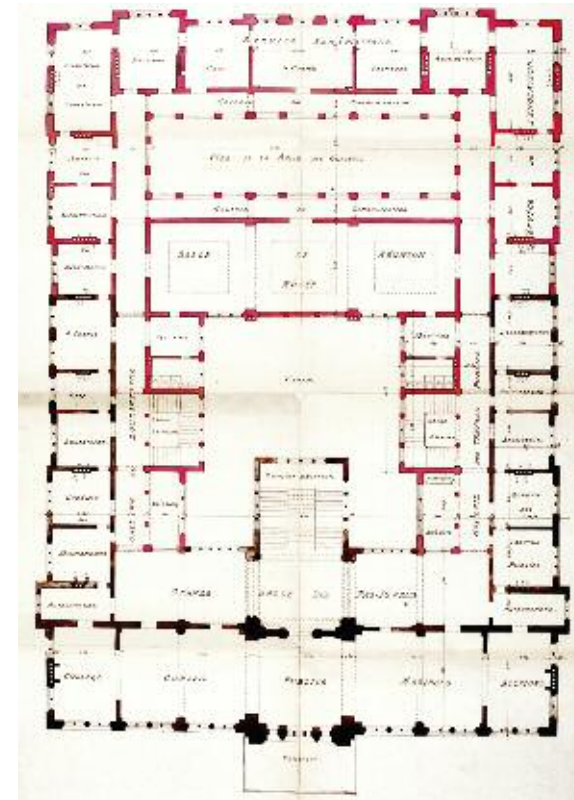
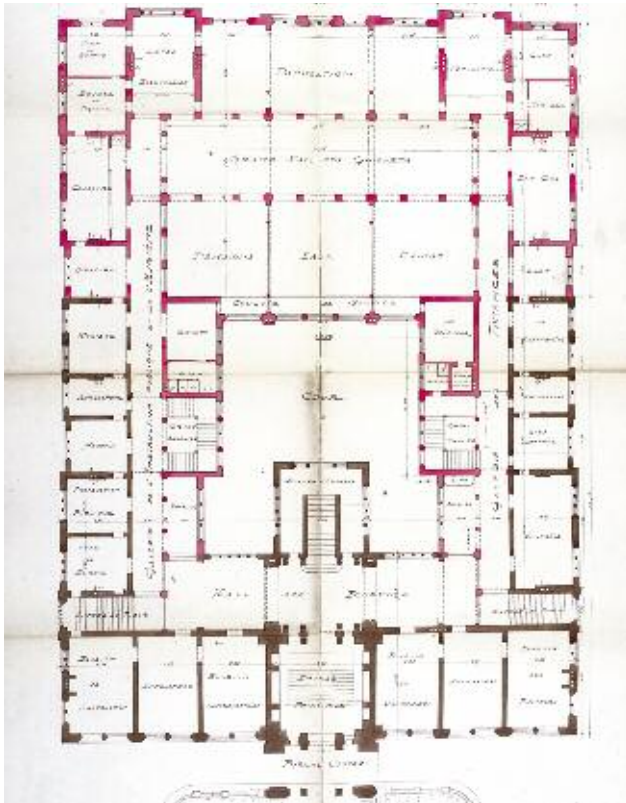
DE INTERNE INDELING VAN DE RUIMTE

In de onderbouw waren de politie en de brandweer gevestigd. Nu hebben deze diensten het gemeentehuis verlaten. Op de verdieping erboven waren in de linkervleugel van de vierhoek de diensten van Openbaar onderwijs en Schone Kunsten gehuisvest, in de rechtereuleugel de diensten Financiën en Boekhouding en aan de voor- en achterkant de Bevolkingsdiensten.

De eretrap leidde, en leidt nog steeds, naar de bel-etage met de pronkzalen, de enige zalen die hun oorspronkelijke bestemming hebben bewaard. Aan de voorkant worden de raadszaal en de trouwzaal geflankeerd door de collegezaal en de sectiezaal. In de linkervleugel bevinden zich de kabinetten van de burgemeester en de gemeentesecretaris en hun secretariaat en in de rechtereuleugel zijn de verschillende diensten van Openbare Werken gevestigd. De museumzaal ligt aan de achterkant van het nieuwe gedeelte. Op de bovenste verdieping bevinden zich de drukkerij voor de administratieve documenten en het gemeentearchief. Vandaag is het archief echter zo groot dat men op zoek is moeten gaan naar extra ruimte buiten het gemeentehuis.

Overlangse doorsnede van het gemeentehuis (1912). De lokettenzaal is een grote ruimte gespreid over twee verdiepingen en is duidelijk te zien op het plan, in de achterste vleugel.

De benedenverdieping en de eerste verdieping. Plattegronden van het gemeentehuis na de uitbreiding door M. Van Ysendyck. De diensten zijn beter gegroepeerd.

DE MATERIALEN EN DE BOUWAMBACHTEN

Voor de wederopbouw werden degelijke materialen gebruikt zodat het nieuwe gebouw minder kwetsbaar zou zijn dan het oorspronkelijke gemeentehuis. Het budget was de eerste keer veel te klein voor de omvang van het gebouw dat men had gepland. Voor de wederopbouw werden ook nieuwe bouwtechnieken gebruikt. Zo werden de houten structuren vervangen door gewapend beton. Voor de afwerking van de binnenkant van het gemeentehuis werden edele materialen gebruikt zoals eikenhout voor de plafonds en de lambrisering en marmer voor het parement en de pilasters. Door de oorlog waren bepaalde producten soms moeilijk of helemaal niet te vinden. M. Van Ysendyck bestelde de nodige elementen in andere, voorlopige materialen en verving ze zodra hij daartoe de kans had, zodat de bouw van het gemeentehuis niet onderbroken moest worden.

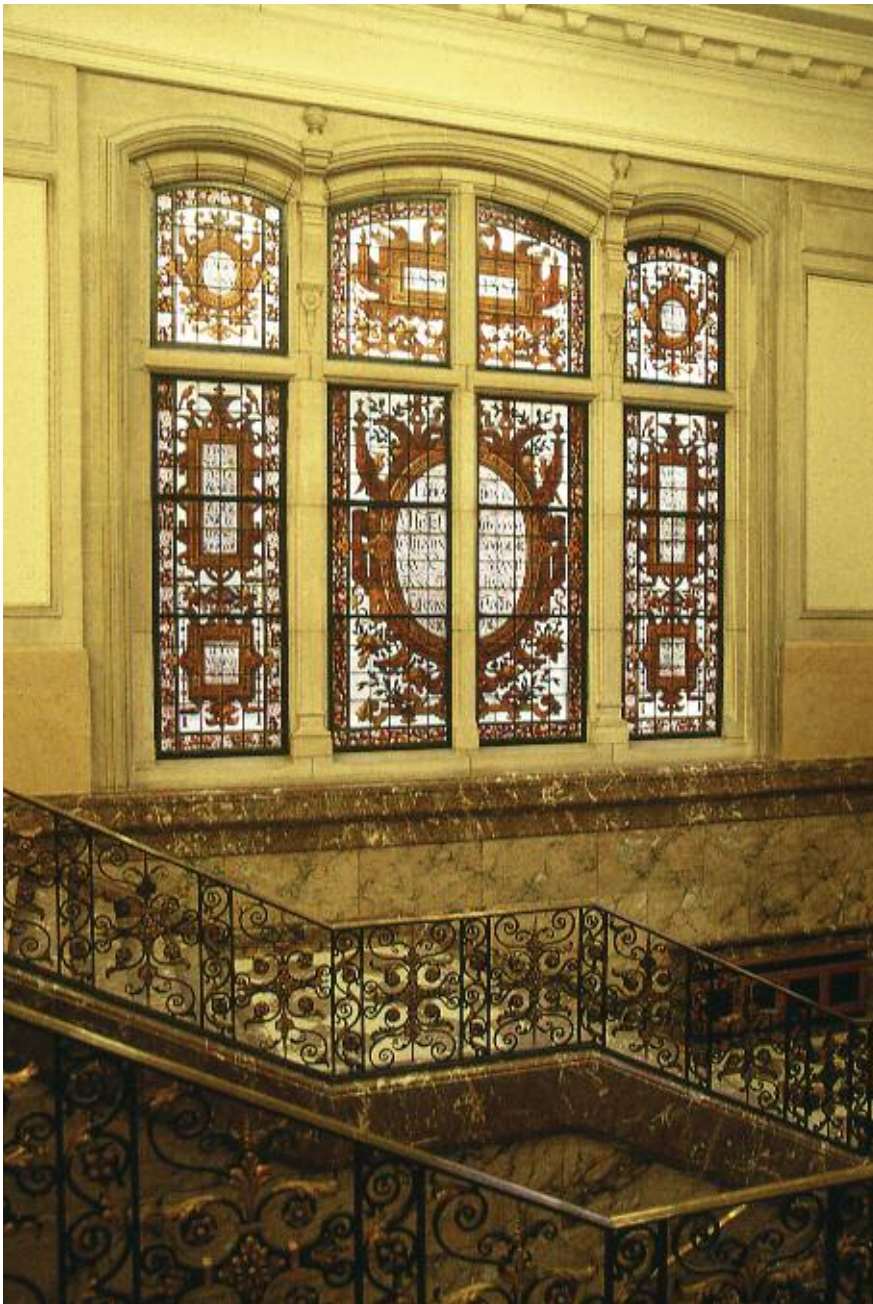
Omdat de gemeenteraad een degelijk gebouw wou voor een redelijke prijs, werd het werk per bouwambacht aanbesteed. M. Van Ysendyck speelde de

rol van algemeen aannemer voor een veertigtal bedrijven. Men kan besluiten dat M. Van Ysendyck een geslaagde restauratie en uitbreiding van het gemeentehuis heeft verwezenlijkt, die de esthetische keuzes van zijn vader eerbiedigt. Bijna een eeuw later loopt niemand onverschillig voorbij het gemeentehuis van Schaerbeek. Het gebouw werd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschermd als monument (B: 13/04/1995).

EEN SCHRIJF VOOR KUNSTWERKEN

Het gemeentebestuur was van oordeel dat het gemeentehuis niet alleen een functioneel gebouw moest zijn, maar ook een plek voor artistieke en culturele expressie. Daarom werden er wedstrijden georganiseerd voor meubelmakers, meester-glaswerkers, siersmeden, plateelbakkers, schilders, beeldhouwers en tapijtwerkers. De voorkeur ging uit naar Schaarbeekse kunstenaars, zonder daarom kunstenaars van elders uit te sluiten. Bovendien werden in het gemeentehuis ook een museum en tentoonstellingszaal ingericht.

Een bezoek aan het gemeentehuis

De eretrap van kleurrijk marmer, de smeedijzeren leuning en het glasraam dat de bouw van het eerste gemeentehuis illustreert.

Als men het gemeentehuis binnenwandelt via het centrale portaal, voert een grote trap naar de hall van de schepenen. Deze trap wordt sinds 1921 verfraaid door twee beeldengroepen in verguld brons van Georges Vandevoorde. Ze beelden twee belangrijke gebeurtenissen uit in het leven van de burger waarin de gemeente een grote rol speelt. De beeldengroep bestaande uit drie figuren aan de rechterkant is een allegorie van de gemeente in de vorm van een statige vrouw die twee echtgenoten verenigt in het huwelijk. In de groep aan de linkerkant presenteren man en vrouw zich met hun kind bij de gemeente voor de geboorteaangifte.

DE ERETRAP

De eretrap in Belgisch marmer met verschillende kleuren wordt verfraaid door een prachtig smeedijzeren trapleuning met een bronzen handlijst. Hij voert de bezoeker van de hall van de schepenen naar de *Salle des Pas Perdus* op de eerste verdieping.

De drie grote glasramen van de eretrap zijn ontworpen als drie open drieluiken en vertellen de geschiedenis van het gemeentehuis aan de hand van teksten in cartouches met weelderige omlijstingen. Deze cartouches zijn symmetrisch geschikt rond een grote centrale cartouche in de vorm van een medaillon.

De omlijstingen zijn gemaakt van opgerold en gesneden leer waarin een spel van beslagwerk is verwerkt. Deze elementen dienen als zitstokken voor verschillende soorten vogels en als aanhechtingspunten voor takken van kersbomen, vruchtenguirlandes en lange linten. Takken van kersbomen vormen de windveren van de ramen. De kers is emblematisch voor Schaarbeek. Vroeger stonden hier zeer veel kersbomen, die een beroemde kers produceerden met een zure smaak, de 'morel'. Deze kers was heel erg in trek bij de brouwers van krielambiek. In de laterale glasramen worden de belangrijke data uit de geschiedenis van het gebouw vermeld. Het linker glasraam verwijst naar het oorspronkelijke gemeentehuis en het rechter naar het gemeentehuis dat na de brand heropgebouwd en uitgebreid is. Het onderste glasraam geeft een opsomming van alle wijken in Schaarbeek, waarmee de gemeentelijke

De huwelijksakte, rechts van de ingangstrap en de geboorteaangifte, G. Vandevoorde, 1921.

Detail van het centrale medaillon in het achterste glasraam, dat verwijst naar de opening van het gemeentehuis door Leopold II in 1887. Schilderij op glas.

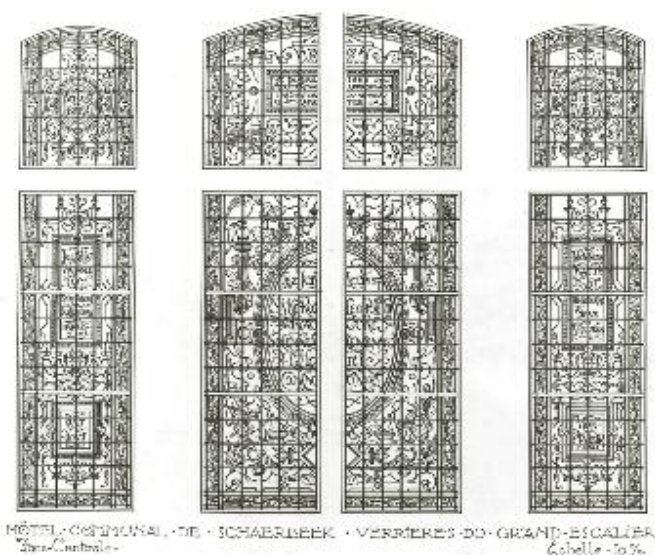

Maquette voor het middelste glasraam van de eretrap van L. de Contini; Oost-Indische inkt op kalkpapier.

Het gedetailleerde karton op schaal 1/1 voor de cartouche in het bovenlicht van het middelste glasraam van de eretrap, van L. de Contini.

L. de Contini begon met de vervaardiging van de glasramen voor de eretrap. Ch. Baes nam het werk over. Hij baseerde zich op de kartons van J.-J. Van Ysendyck. De glasramen illustreren de geschiedenis van het gemeentehuis.

HÔTEL COMMUNAL DE SCHAARBEEK - VERRIÈRES DU GRAND-ESCALIER
Zwaartekontour - Schelle - 1915

trots en uitgestrektheid worden uitgedrukt. De glasramen in de pronkzalen zijn nauwkeurige kopieën van de oorspronkelijke glasramen terwijl de twee laterale glasramen van de eretrap nieuwe ontwerpen zijn. De teksten die oorspronkelijk gewijd waren aan de voorbereidselen en de bouw van het gemeentehuis van J.-J. Van Ysendyck, zijn herschreven om het verhaal van de geschiedenis van het gebouw te actualiseren en de inhoud in overeenstemming te brengen met de ramen aan de andere kant. Het nieuwe decor dat het resultaat was van deze wijzigingen, lag in de lijn van het oorspronkelijke decor. De meester-glaswerker moest nieuwe ontwerpen tekenen op schaal 1/10, nieuwe, gedetailleerde kartons maken op ware grootte en nieuwe werkkartons vervaardigen. Een aantal van deze ontwerpen is bewaard gebleven in het Stadsarchief van Brussel.

In 1913 vertrouwde de gemeenteraad na een heel overtuigend rapport van M. Van Ysendyck de reconstructie van de glasramen voor de eretrap en de pronkzalen toe aan Louis de Contini. Dertig jaar eerder had hij met veel talent dezelfde glasramen gemaakt, volgens de kartons van J.-J. Van Ysendyck. L. De Contini overleed echter in het voorjaar van 1915. De glasramen waren nog niet klaar, zodat het gemeentebestuur een opvolger moest aanduiden om het werk te voltooien. De architect stelde Charles Baes voor, een man die volgens hem het vertrouwen waard was en technisch meesterschap koppelde aan een uitstekende kennis van de Vlaamse-renaissancekunst. Hij werkte de glasramen af tegen eind 1915.

DE SALLE DES PAS PERDUS

Bovenaan de eretrap, tegenover de grote ingang van de trouwzaal, staat het beeld *De liefdesband* van Edouard Fiers, ter vervanging van het enorme pleisteren standbeeld dat de Belgische Staat had geschonken ten tijde van het eerste gemeentehuis.

Vóór de brand hingen in de *Salle des Pas Perdus* zes faiencepanelen waarop zes figuren, illustraties van de deugden waren geschilderd, volgens de met houtskool getekende kartons van schilder Adolphe Demol. De omlijstingen waren ontworpen door J.-J. Van Ysendyck.

Hoewel de gemeente de vijf kartons die A. Demol nog bezat en het reproductierecht ervan had gekocht, evenals de kopie op faience van het ontbrekende karton dat per toeval nog aanwezig was in de *Magasins Bosch Frères*, werd deze decoratie nooit gereconstrueerd. De ontwerpen zijn bewaard gebleven in het Stadsarchief van Brussel.

In de *Salle des Pas Perdus* wordt hulde gebracht aan de voormalige burgemeesters van Schaarbeek. De marmeren borstbeelden werden vervaardigd door Achille Huart-Hamoir en Auguste Reyers.

De wandelzaal brengt ook een eerbetoon aan een vooraanstaande gast, de Amerikaanse generaal uit de Tweede Wereldoorlog Dwight Eisenhower, die ereburger van Schaarbeek werd op 6 september 1945 zoals te lezen staat op het gedenkteken vlak bij de collegezaal. De twee glasramen komen uit het atelier van Charles Baes en zijn ontworpen in dezelfde stijl als de glasramen in de belendende zalen.

Eretrap naar de wandelzaal van het eerste gemeentehuis. Boven aan de trap staat een enorm pleisteren standbeeld.

Eretrap in het heropgebouwde gemeentehuis. *De liefdesband* van Edouard Fiers boven aan de trap vervangt het enorme standbeeld dat werd geschonken door de Belgische Staat.

De Salle des Pas Perdus.

De trouwzaal vóór de brand van 1911, met zicht op de sectiezaal.

DE PRONKZALEN

Via de *Salle des Pas Perdus* komt de bezoeker in een grote ruimte die een dubbele functie heeft. Deze bestaat aan de linkerkant uit de trouwzaal en aan de rechterkant uit de raadzaal. In het midden is er een zone voorbehouden voor het publiek, dat de trouwplechtigheden of de raadszittingen zittend kon bijwonen. Dit kon dankzij de banken zonder rugleuning, die nu opgeborgen zijn en vervangen door stoelen. De architect ontwierp een prachtige opeenvolging van zalen over de volledige breedte van de gevel. Hij liet de trouwzaal uitkomen op de sectiezaal, die vandaag wordt gebruikt als schepenkabinet, en de raadzaal op de collegezaal, waar de burgemeester en schepenen wekelijks vergaderen. De tribune van de raad telt negenendertig lessenaars bestemd voor de burgemeester, de schepenen en de raadsleden. Elke lessenaar heeft een lade met slot, waarin de gebruiker zijn persoonlijke documenten kan opbergen. Bronzen lijstjes dragen de naam van elke gebruiker, gedrukt in vergulde letters op gekleurd leer.

De raadzaal in 1907, verfraaid met tapijten van de tapijtfabriek Braquenié & Cie.

De heropgebouwde raadzaal, zoals hij er vandaag uitziet.

De collegezaal is verfraaid met glasramen met medaillons, die een omlijsting van leer en beslagwerk hebben. In de medaillons zijn allegorieën van de deugden te zien die de schepenen als leidraad moeten dienen voor hun werk: Zelfopoffering, Goedheid, Gelijkheid, Scherpzinnigheid, Nauwgezetheid, Moed, Reflectie en Wijsheid.

De vensters zijn verfraaid met een homogeen geheel van prachtige glasramen met medaillons in grote decoratieve composities. Elk medaillon bevat een buste van een figuur die een deugd illustreert. In de onderste cartouche staat de Franse benaming van de deugd en in de cartouche in de bovenlijst kan men de Nederlandse benaming aflezen. Een fijne, kunstig bewerkte lijst omkadert de medaillons en de cartouches, die worden omringd door een compositie van leer en beslagwerk in de zogenoemde 'Florisstijl' en die als ondersteuning of aanhechtingspunt worden gebruikt voor een sierlijk repertorium: bloemen- en vruchtenguirlandes, lange linten, sierschalen, boeketten, pendentieven, uitheemse vogels, enz. Rond het midden van de 16de eeuw waren beslagwerk en vooral opgerold en gesneden leer erg populaire decoratieve elementen in de Nederlanden. Pieter Coecke (1502-1550), Vlaams schilder en kunsttheoreticus, was een van de eerste kunstenaars die deze motieven vulgariseerde. Ze vormden een van de belangrijkste kenmerken van de Florisstijl. De Antwerpse plaatelwerkers en de 16de-eeuwse etsers en illustratoren gebruikten dit soort versieringen. De medaillons doen denken aan rondelen – glazen panelen die in grisaille en met zilverageel beschilderd worden, vanaf de 17de eeuw ook met email. In de Nederlanden waren rondelen in de 16de eeuw al heel populair. Dit grisaille en met vele nuances zilverageel beschilderde decoratieve element tekent zich af tegen een kleurloze achtergrond van in vierhoeken gesneden glas. In de niet versierde vlakken boven en onder deze grote gehelen loopt een band bestaande uit een driedubbele rij kleurloze, op hun punt geplaatste vierkanten. Dit creëert een mooi lijnenspel gevormd door loden strips. Langs elk glasraam loopt een rand van hybridische vissen met de staart in rankversiering. De deugden werden gekozen in functie van de bestemming van het lokaal, als een soort van inspiratiebron voor de gebruikers.

Medaillon van de Oprechtheid in de trouwzaal.

Ontwerp op ware grootte van het motief in de omlijsting voor de medaillons in de ramen van de pronkzaal. Gewoonlijk ontwierp J.-J. Van Ysendyck de ornamenten maar niet de figuren.

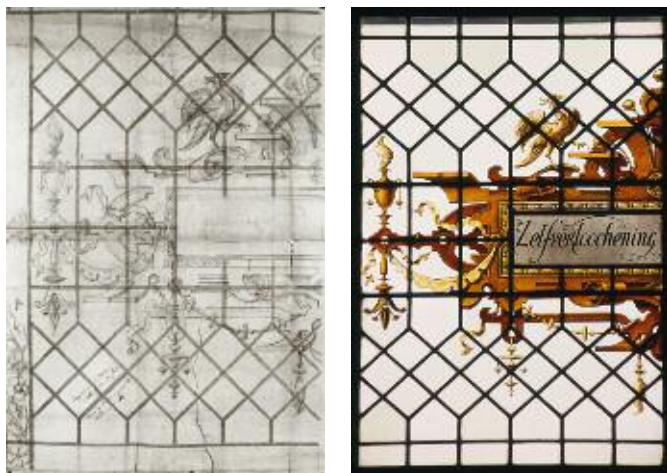

In het grote centrale raam kan men het wapen en de wapenspreuk van België ontwaren in een monumentale decoratie. Langs weerskanten van dat grote raam bevinden zich twee kleine ramen met identieke glasramen: een kariatide in de stijl van Hans Vredeman de Vries met een enorm boeket dat wordt bijeengehouden door een spel van beslagwerk. De namen van J.-J. Van Ysendyck en Ch. Baes staan in een gedecoreerd medaillon op de rand van een eiermotief op de sokkel van het kader. J.-J. Van Ysendyck ontwierp de drie ramen op grote kartons op schaal 1/1 en L. de Contini voerde ze uit voor het eerste gemeentehuis.

Ch. Baes voltooide het werk van L. de Contini en tekende nieuwe kartons voor het middelste glasraam en de twee zijramen. De architect tekende de symmetrische elementen als halffiguren. Het karton moest dan gewoon

Ontwerp op ware grootte van de cartouche voor de bovenlichten van de pronkzaal, van J.-J. Van Ysendyck, 1886.

Detail van de cartouche in het eerste bovenlicht van de collegezaal, een reconstructie volgens het ontwerp van J.-J. Van Ysendyck.

omgedraaid worden voor de andere helft van de compositie. Hij traceerde de vensterloden met Chinese inkt. Hij heeft de glasramen echter nooit laten uitvoeren, behalve het glasraam voor de vensters in de publiekzaal. L. de Contini tekende het ontwerp voor de medaillons in de grote zalen.

De zes wandtapijten die de muur van de raadzaal en de trouwzaal decoreren, werden opnieuw gemaakt in het Mechelse filiaal van de manufactuur *Braquenié & Ce*, waar ze trouwens ook vóór de brand werden vervaardigd. De tapijten voor de vier grote panelen waren en werden opnieuw gemaakt volgens de kartons van J.-J. Van Ysendyck, die zorgvuldig bewaard werden in de tapijtfabriek. Op de tapijten zijn bloeiende kersenbomen vol kersen te zien. Aan de architecturale lijsten hangen guirlandes. In de cartouches boven de tapijten zijn de plaatsnamen Brussel, Brabant, België en Zinnik samen met hun wapens te zien.

Boven de tapijten kan men naast de naam Schaarbeek ook de namen van bepaalde wijken van de gemeente lezen: Helmet, Monplaisir en Linthout. De kartons die de Mechelse schilder Geedts had getekend voor de hoge panelen langs weerskanten van de hoofdingang, ontbraken echter.

De allegorische voorstellingen van *de Kunst* en *de Industrie* werden vervangen door *Mars*, god van de oorlog, en *Ceres*, godin van de overvloed en de vruchtbaarheid, – een respectievelijke verwijzing naar het begin en het einde van de oorlog.

In de grote centrale muuropening in de gevel is het wapen van België te zien in een monumentaal decor.

Een detail van het middelste glasraam in de gevel, karton van Ch. Baes.

Detail van het geplaatste glasraam.

Witmarmeren portret van J.-J. Van Ysendyck, vervaardigd door G. Devreese in 1921 en opgesteld in de raadzaal.

Witmarmeren portret van M. Van Ysendyck, vervaardigd door G. Devreese in 1921 en opgesteld in de raadzaal.

Er moest uiteindelijk gewacht worden tot in 1922 vooraleer de grote tapijten werden geplaatst. De kleine tapijten volgden in 1925. Het contract dat werd getekend op 9 juni 1914, bepaalde dat de tapijten uiterlijk klaar moesten zijn op 9 juni 1915, maar door de oorlog en de schaarste kon de manufactuur *Braquenié et Ce* jarenlang geen werkzaamheden uitvoeren.

Al het houtwerk is van eikenhout: het cassetteplafond, de beeldhouwde fries die volledig rond de zaal loopt, de lambrisering, de beeldhouwde deuren die bekroond worden door halfrozen met houten stralen, het meubilair van de tribune in de trouwzaal en de raadzaal. Voor de beeldhouwde decoratie werd geput uit het repertorium van de Vlaamse renaissance.

Het parement van echt marmer in verschillende kleuren benadrukt het weelderige karakter van de ruimte: zwart marmer voor de plinten, rood marmer voor de dagkanten van de deuren en de kantlaven van het middelste raam, licht marmer voor de bekleding van de niet gedecoreerde muren en marmer met subtiele kleuren voor de pilasters. Al dit marmer komt uit de Belgische steengroeven.

De ruimte baadt in een warm licht. De glasramen temperen het daglicht en het kunstlicht is subtiel. Dit kunstlicht komt van zeer fraaie wandlampen-girandoles die bevestigd zijn op de pilasters in de verschillende zalen. Aan de schoorsteenmantels hangen kleinere versies van dezelfde lampen. In 1922 maakte de *Compagnie des Bronzes* de wandlampen opnieuw naar oorspronkelijk model.

Als blijk van hulde aan de twee architecten J.-J. en M. Van Ysendyck bestelde het gemeentebestuur in 1921 hun beeltenis bij beeldhouwer Godefroid Devreese. De twee witmarmeren medaillons zijn te zien langs weerskanten van de deur naar de collegezaal.

De schilderijen in de sectiezaal zijn het werk van Herman Richir (1866-1942). De schilderijen bij de deur symboliseren *Het Werk* en *De Rust*. Ze vervangen de schilderijen die de vrouw vóór het huwelijk en het moederschap uitbeelden en vervaardigd waren door Privat Livemont (1861-1936) voor het eerste gemeentehuis.

Hij had de wedstrijd gewonnen die de gemeente hiervoor had uitgeschreven. H. Richir nam overigens ook deel aan deze wedstrijd, maar won niet. Het drieliuk op de schouw verwijst naar een van de legendes rond de *Liefdesbron* in het Josaphatpark. Een meisje zou haar blinde geliefde hebben genezen door met het wonderbaarlijke water van de bron over zijn ogen te wrijven.

De *liefdesbron*, een drieliuk van H. Richir, op de schoorsteen van de sectiezaal.

De *schikgodinnen* (de drie godinnen van het lot), een werk dat beeldhouwer E. Rombaux maakte voor de schoorsteen in het kabinet van de schepenen van Burgerlijke Stand en Bevolking.

HET KABINET VAN DE BURGEMEESTER EN SCHEPENEN

De kabinetten van de burgemeester en de schepenen zijn in dezelfde stijl gedecoreerd: eikenhouten cassetteplafond (soms zelfs in plaaster zoals op het gelijkvloers), hoge lambriseringen van donker eikenhout, monumentale schoorstenen en glasramen met medaillons. Elk kabinet verrast de bezoeker echter door de originele en uiteenlopende manieren waarop deze elementen behandeld zijn, wat van elk kabinet unieke kunstwerken maakt. De kabinetten lijken kleine musea van het gemeentelijke kunstpatrimonium. Er zijn heel wat schilderijen en beeldhouwwerken te zien, meesterwerkjes van kunstenaars die in Schaarbeek kwamen wonen, aangetrokken door het welvarende klimaat en een ruime klantenkring.

In het kabinet van de burgemeester zijn in de twee ramen met drie aanslagen allegorische medaillons van Florent-Prospér Colpaert te zien. Ze illustreren de deugden die het handelen van de burgemeester moeten leiden: *Energie*, *Bedrijvigheid*, *Bescheidenheid*, *Loyaliteit*, *Eergevoel* en *Edelmoedigheid*.

De architectonische, marmeren schoorsteen werd vervaardigd in 1917 zoals men kan zien op de bovenste cartouche. Het prachtige reliëf op de schoorsteen is van E. Rombaux. Ook de satijnhouten beeldjes van de drie *Schikgodinnen* – godinnen die het leven van de mensen besturen – op de schoorsteen in het kabinet van de schepenen van Burgerlijke stand en Bevolking zijn van deze kunstenaar. Op de bovendorpel van de schoorsteen in het kabinet van de burgemeester zijn twee verstrengelde letters 'S' voor Schaarbeek te zien in een cartouche met daar rond

Het kabinet van de burgemeester, dat is verfraaid met een monumentale marmeren schoorsteen met een haut-relief van E. Rombaux.

Detail van de beeldhouwde cartouche boven de deur tussen het kabinet van de burgemeester en het kantoor van de gemeentesecretaris.

de opschriften *Bruxella* en *Brabantia* en takken van de kersenboom. Op de steunmuren zijn leeuwkoppen, vruchtenguirlandes en strikken beeldhouwd. Boven de deuren van de belendende lokalen verwijzen cartouches naar de wijken van de gemeente. Het beeldhouwwerk voor het kunstschrijnwerk en de marmere parementen en schoorstenen werden besteld bij ornamentmakers naarmate de

werkzaamheden vorderden. Het bureau van de burgemeester is van notenhout ingelegd met schubben en heeft een lijst van ebenhout en ivoor.

Eugène Verboeckhoven (1799-1881), een van de beste Belgische dierenschilders, maakte het beroemdste schilderij van de gemeente, *De twee ezels*. Het staat op de schildersezels vlak bij het raam. De kleindochter van de kunstenaar schonk dit schilderij in 1846 aan de gemeente. Schaarbeek stond sinds mensenheugenis bekend voor zijn ezelhoederijen. Hierdoor kreeg de gemeente de bijnaam 'dorp van de ezels'. Deze goedmoedige dieren vervoerden de groenten en het fruit van de landbouwers van de buitenwijken naar de markt van Brussel. De *Molen* van Henri Evenepoel verwijst naar de vele molens die het Schaarbeekse landschap vroeger sierden. In het kabinet staan ook nog beeldhouwwerken van Pierre Theunis (*Jonge vrouw*), Franz Van Hoof (*Odalisk*) en G. Devreese (*Twee kinderen op een bank*).

In het glasraam van het voormalige kabinet van de gemeentesecretaris zijn een allegorische figuur van *de Discretie* en het opschrift *VERBA VOLANT SCRIPTA MANENT* (het gesproken woord vliegt, het geschreven woord blijft) te zien. In het huidige kabinet van de gemeentesecretaris hangt een klein

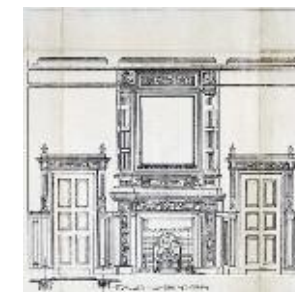
drieluik op hout dat in 1928 werd aangekocht. Het is het ontwerp voor een groot drieluik dat in de brand van 1911 is gebleven. Het toont J.-J. Van Ysendyck die het plan en het bestek voor het gemeentehuis laat zien aan de vergadering van burgemeester en schepenen. Alexandre Markelbach (1824-1906), schilder-kunstenaar uit Schaarbeek en gemeenteraadslid, had het grote schilderij in 1888 aan de gemeente geschonken op voorwaarde dat het een plaats zou krijgen op de schouw in de collegezaal.

De twee ezels van E. Verboeckhoven, een beroemd schilderij dat verwijst naar de ezels die vroeger in de gemeente Schaarbeek werden gekweekt.

Het kabinet van de schepenen van Openbare Werken.

Het kabinet van de schepenen van Openbare Werken en dat van de gemeentingenieur grenzen aan deze lokalen. Op de latei van de marmere schoorsteenmantel is een in brons beeldhouwd motief van E. Rombaux te zien. Tussen twee pilasters met Ionische kapitelen aan de houten schouw hangt een schilderij van Jules Merckaert in een kader met lijstwerk. Het schilderij toont de oude Sint-Servaaskerk, die werd afgebroken tijdens de grote werkzaamheden die van de voorstad Schaarbeek een moderne stad maakten. Openbare werken moesten deze verandering gestalte geven. Daarom wou M. Van Ysendyck in het kabinet van de schepenen van Openbare Werken de herinnering aan verschillende oude plekken bewaren. Er hangen nog twee mooie schilderijen, namelijk *De arme stakker* van Isidore Verheyden en *De ruïne van het gemeentehuis* van Paul Leduc. De klok op de schoorsteen dateert van 1919 en komt van de *Compagnie des Bronzes*, net zoals de klokken in de andere kabinetten.

Houtwerk en lambrisering, die M. Van Ysendyck ontwierp voor de decoratie van het kabinet van Openbare Werken.

Kabinet van de schepenen van Financiën.

De lokettenzaal met de lichtkoepel uit het atelier Colpaert Frères.
De oude houten tafels, banken en taboeretten zijn bewaard gebleven en werden ontworpen door M. Van Ysendyck.

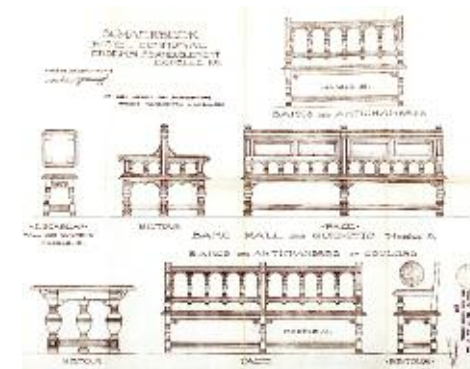
DE LOKETTENZAAL

De lokettenzaal strekt zich uit over een groot deel van de lengte van het gebouw en beslaat de volledige hoogte van de achtervleugel van de vierhoek. Op het gelijkvloers bevinden zich de loketten voor de bevolking. Daarboven loopt een galerij naar Italiaans model met arcaden, oculi en zuilen in de Toscaanse orde. Het geheel wordt overdekt door een grote lichtkoepel. Dit is een typisch voorbeeld uit die tijd waarbij architecten moderne elementen integreerden in traditioneel ogende openbare gebouwen. De lokettenzaal is duidelijk gebaseerd op de grote overdekte winkelgalerijen die sterk in de mode waren in de 19de eeuw. In 1915 organiseerde het gemeentebestuur een grote wedstrijd voor de creatie van de lichtkoepel voor de lokettenzaal en voor de museumzaal. De jury koos voor het project van het atelier *Colpaert Frères*. De lichtkoepel in de lokettenzaal is succesvol geïntegreerd dankzij de bogen van gekleurd glas in het verlengde van de verticale vakken en het fijne licht dat over de twee verdiepingen verspreid wordt. De achtergrond is inderdaad helder en afgeboord door een decoratieve band met een motief dat terugkeert in de bogen die het geheel in drie verdelen en in het verlengde liggen van de pilasters. De kleuren behoren tot het gamma van de lichte en donkere okers. Hier en daar kan men wat olijfgroen ontdekken. De kunstenaar heeft moderne motieven zoals geometrische vormen en gestileerde planten gecombineerd met motieven uit de renaissance zoals voluten of slingers, die ook gestileerd zijn naar de smaak van die tijd. De motieven worden gevormd door het netwerk van de vensterloden. De kunstenaar gebruikte antiek glas en bedrukt gegoten glas. Het kleurspel en de textuur van het materiaal zonder toevoeging van verf zijn volledig in de geest van de art nouveau en de opkomende art deco. Het glasraam moet natuurlijk regelmatig schoongemaakt worden. Om deze lastige karwei efficiënt te kunnen uitvoeren ontwierp M. Van Ysendyck in 1916 een rollende brug in de vorm van een ladder die de boog van de lichtkoepel volgt en zich voortbeweegt op rails met laterale richthouten zodat hij niet kan ontsporen. Het oorspronkelijke meubilair van de zaal is bewaard gebleven. Het werd ontworpen door M. Van Ysendyck: geparketteerde tafels, banken die aan beide kanten gebruikt kunnen worden met ebbenhouten inlegwerk, taboeretten met afgeronde hoeken en licht holle zittingen. Dit meubilair van donker eikenhout past goed bij het teakhout van de balies. De bezoekers kunnen dit meubilair vandaag nog steeds gebruiken, net zoals in de vorige eeuw.

De architect bestelde in 1916 de rolbrug voor het schoonmaken van de lichtkoepel.

Ontwerp van het meubilair voor de lokettenzaal, de wachtkamers en de gangen, van M. Van Ysendyck, 1917.

De Voorzorg, een figuur die werd geschilderd in het atelier F.-P. Colpaert in de stijl van de rondelen uit de Nederlanden.

De lijst is kleiner dan de lijsten in de pronkzaal en is van massief gekleurd glas. Kabinet van Financiën.

HET ATELIER COLPAERT FRERES maakte alle glasramen in het gebouw die niet werden gereconstrueerd volgens de ontwerpen van J.-J. Van Ysendyck, behalve de twee glasramen in de *Salle des Pas Perdus* die werden geschilderd door Ch. Baes. F.-P. Colpaert (1886-1940) leerde het vak aan het *Sint-Lukasinstituut* in Gent en bij de beroemde meester-glaswerker Gaudin in Parijs. In 1915 keerde hij terug naar België, toen de wedstrijd voor de lichtkoepels van het gemeentehuis werd georganiseerd. Hij werd eerste en mocht de lichtkoepels voor de loketten- en de museumzaal vervaardigen. Dit was het begin van een lange geschiedenis tussen de meester-glaswerker en het gemeentehuis.

F.-P. Colpaert woonde lange tijd in Oudenaarde, maar had een atelier in Brussel, dat verschillende keren verhuisde. Eerst werkte hij samen met zijn broer onder de bedrijfsnaam *Colpaert Frères*. Vanaf 1919 werkte hij alleen.

Voor de decoratie van de ramen in het gemeentehuis was de eenheid van stijl heel belangrijk. F.-P. Colpaert bleef trouw aan de composities met medaillons, waarvoor hij zich inspireerde op de glasramen van de pronkzaal. In de schepenkabinetten zijn de ramen versierd met rondelen geïnspireerd op deze uit de 16de en 17de eeuw; glazen panelen die beschilderd zijn in grisaille en met zilverageel, vanaf de 17de eeuw ook met email. De glasramen in de trappenhallen en de hallen zijn versierd met medaillons waarvoor F.-P. Colpaert gekleurd glas gebruikte. Alleen voor de letters, de gelaatztrekken, de plooiën in de kleren, het reliëf en andere kleine details gebruikte hij verf. De lijsten voor de rondelen en de medaillons zijn heel fantasierijk,

behalve in de kabinetten op de eerste verdieping, waar ze trouw blijven aan de neorenaissancestijl. De lijsten zijn minder omvangrijk dan de lijsten in de pronkzalen, die werden gereconstrueerd volgens de ontwerpen van J.-J. Van Ysendyck. Ze hebben motieven in renaissancestijl, die zijn aangepast naar de laatste mode. De motieven zijn getekend in massief gekleurd glas, zonder gebruik van zilverageel. Het is duidelijk dat men wou spelen met verschillende soorten glas. Dit is een van de kenmerken van de art nouveau en de art deco, stijlen die toen in de mode waren. De lichtkoepels, de bovenramen, de voorzetramen en de randen van de glasramen zijn volledig van gekleurd glas. F.-P. Colpaert combineerde geometrische vormen, florale elementen uit de art deco en ornamenten in renaissancestijl.

F.-P. Colpaert is een van de belangrijkste meester-glaswerkers uit de eerste helft van de 20ste eeuw. Hij maakte een indrukwekkend aantal glasramen, met de hulp van meerdere arbeiders. Hij ontwierp ook heel wat projecten en werkte veel op basis van de kartons van beroemde kunstenaars uit die tijd: G. M. Baltus, Louis-Charles Crespin, Léon Navez, Albert Servaes, Rodolphe Strebelle, Eugène Yoors en Anto Carte. Met deze laatste was de samenwerking het grootst. De meester-glaswerker bezat de uitzonderlijke gave om de schilderijen van deze kunstenaars te vertalen in glas.

Hij nam ook deel aan heel wat tentoonstellingen, waaronder de tentoonstelling voor decoratieve kunsten in Parijs in 1925. Daar won hij een belangrijke prijs voor de glasramen in de eetkamer *Gioconda*, ontworpen door Philippe Wolfers.

DE PUBLIEKSTRAPPEN

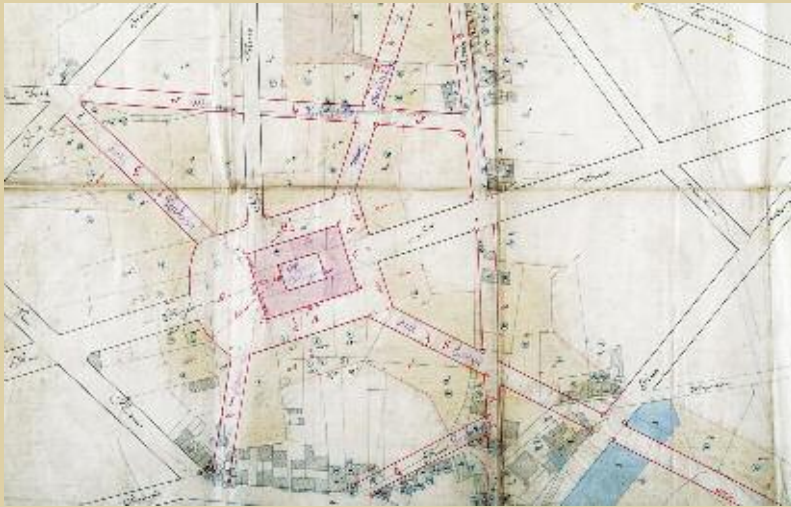
Twee trappenhallen, die de publiekstrappen worden genoemd, bedienen de drie verdiepingen van het gebouw. De smeedijzeren leuning werd vervaardigd door siersmid F. Alexandre, die ook de leuning van de eretrap maakte. De glasramen komen uit het atelier *Colpaert Frères*. Om zoveel mogelijk licht in het gebouw te laten binnenvallen werd voor licht glas gekozen omlijst door discrete boorden en op de eerste en tweede verdieping versierd met gekleurde, kleine medaillons. Beide trappenhallen hebben dezelfde iconografie, maar dan omgekeerd. De ramen van de benedenbouw zijn volledig van wit en lichtgeel kathedraalglas. Op een cartouche in het middelste bovenraam van de ramen op de eerste verdieping is de naam *Schaerbeek* te lezen. Daaronder zijn de stadswapens van het kapittel van Zinnik en van het burggraafschap Brussel te zien. In het midden toont een medaillon een allegorie van de welvaart in Schaarbeek. In het middelste bovenraam op de tweede verdieping kan men op een medaillon het jaartal A° 1918 aflezen. Vlak daaronder kan men aan weerszijden van het wapen van België in de laterale lancetbogen de Belgische wapenspreuk in het Frans en het Nederlands lezen.

De trappenhallen voor het publiek doen de drie verdiepingen van het gebouw aan.

DE SCHEPENHALL

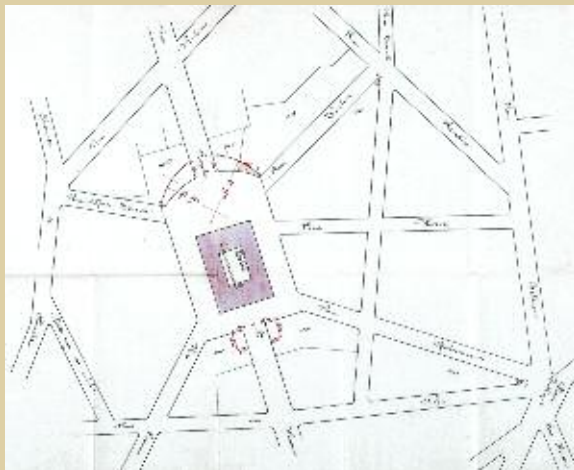
De afbeeldingen op de glasramen in de schepenhall zijn totaal verschillend van die van de ramen in de *Salle des Pas Perdus* of van de eretrap. Hier wordt niet verwezen naar de geschiedenis van het gemeentehuis of naar de grandeur van Schaarbeek. De afbeeldingen houden verband met de activiteiten in de twee dichtstbijzijnde schepenkabinetten. Het glasraam links, aan de kant van de burgerlijke stand, illustreert de vier akten van het burgerlijke leven, namelijk de *Geboorte*, de *Militaire dienst*, het *Huwelijk* en het *Overlijden* met in het midden een figuur die *het Leven* uitbeeldt. In de medaillons van de bovenramen verbindt F.-P. Colpaert de aarde met de geboorte, het water met het huwelijk, het leven met het leven (water), de lucht met de militaire dienst en het vuur met de dood. Mogelijk werden tijdens de restauratie medaillons onderling verwisseld. In het glasraam van het vijfde schepenkantoor, aan de rechterkant, zijn de vier levensfasen voorgesteld, namelijk de *Kindertijd*, de *Adolescentie*, de *Volwassen leeftijd* en de *Ouderdom*, met in het midden de figuur van de *Tijd*. In de medaillons van de bovenramen verbindt de kunstenaar de lente met de jeugd, de zomer met de adolescentie, de tijd met de tijd (zandloper), de herfst met de volwassen leeftijd en de winter met de ouderdom.

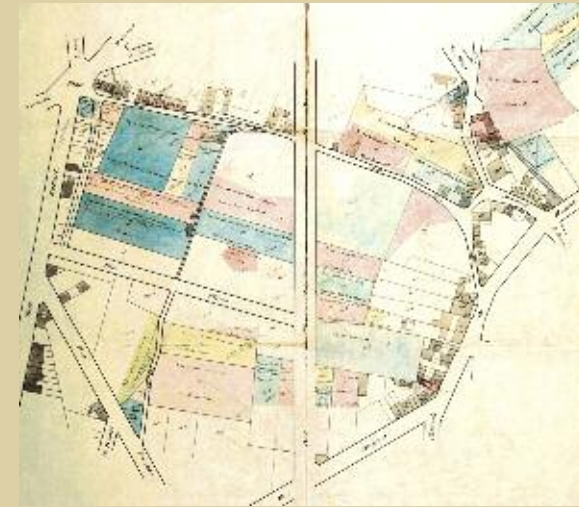
Ontwerpplan voor het Colignonplein en de buurt rond het plein.

HET ONTWERPPLAN VOOR HET COLIGNONPLEIN en de wijk rond het plein wordt op 15 februari 1881 opgemaakt door gemeente-ingenieur Bouchez en goedgekeurd bij koninklijk besluit van 21 april 1882. Het gemeentehuis komt op de as van de Koninklijke Sinte-Mariastraat. Al in 1866 had inspecteur-wegopzichter Victor Besme in zijn algemeen plan voor de uitbreiding en verfraaiing van de Brusselse agglomeratie een monumentaal bouwwerk voorzien op dezelfde plaats. Voor het gebouw ligt een groot openbaar plein (D) en eromheen lopen de straten B (Jaquet) en A (Van Ysendyck). Er worden

zes nieuwe straten gepland: E. (Verhas), G. (Quinaux), H. (Eenens), I. (Verwée), J. (Vondel), K. (Van Ysendyck). De straten moeten 14 meter breed zijn, op de Vondelstraat na die 12 m breed moet worden. Het plan omvat ook wijzigingen aan de enkele reeds bestaande straten in de buurt. De E. Hielstraat vlak bij het Colignonplein komt niet voor op het oorspronkelijke plan voor de wijk. Die straat wordt pas aangelegd in 1887, op vraag van J. Caroly en op zijn terreinen - één van de grootste grondeigenaars in Schaarbeek - om de Rubensstraat te verbinden met de Verhasstraat.

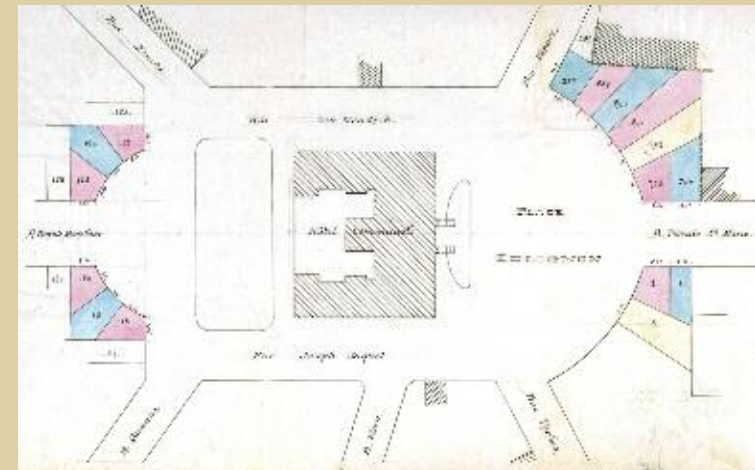
Het ontwerp van het Colignonplein werd aangepast in 1887.

Bebouwingsplan uit 1881.

HET BESTEMMINGSPLAN UIT 1881 VOOR HET TERREIN WAAR-OP DE NIEUWE WIJK ROND HET GEMEENTEHUIS MOET VERRIJZEN. Het terrein bestaat voornamelijk uit niet bebouwde eigendommen. De Koninklijke Sinte-Mariastraat was al aangelegd en liep toen al tot aan het station. Het plan voor het Colignonplein wordt aangepast in 1887 omdat het gemeentebestuur het plein wou vergroten. In een eerste ontwerp wijzigt het gemeentebestuur het ronde deel aan de voorkant van het gebouw en wordt het plein uitgebreid met twee rechthoekige delen aan de achterkant van het gebouw. Zo zou de oppervlakte van het

plein beter in verhouding zijn tot de grootte van het gemeentehuis en zou het verkeer in de komende jaren vlotter verlopen. Het plan voorziet ook een vergroting van de schuine hoeken van de Vleugelsstraat, de Quinauxstraat, de Verhasstraat en de Vondelstraat. Op het definitieve plan voor het Colignonplein van 8 november 1887 worden de wijzigingen aan de voorkant van het plein behouden en worden de rechthoekige delen aan de achterkant vervangen door cirkelbogen. De rechthoeken zouden verloren ruimten hebben gecreëerd die het verkeer niet zouden verbeteren, zoals V. Besme had opgemerkt.

Het uiteindelijke ontwerp van het Colignonplein, goedgekeurd op 8 november 1887.

De huizen op het Colignonplein

Bijna tien jaar nadat het gemeentehuis in aanwezigheid van de koning feestelijk was geopend, stonden er nauwelijks huizen aan het Colignonplein. Het gemeentebestuur was eigenaar van verschillende bouwpercelen aan en rond het plein en had het verkavelingsplan en de verkoopvoorwaarden voor de wijk opgesteld. De kandidaat-kopers werden echter afgeschrikt door de hoge verkoopprijs van de grond. In 1896 waren slechts acht van de vijfenveertig percelen verkocht. Dit betekende dat er nog zevenendertig percelen verkocht moesten worden, waaronder de elf percelen tegenover en aan weerszijden van de voorgevel van het gemeentehuis. De gemeente wou niet langer wachten met de verkoop van de percelen, om de gedane investeringen te kunnen recupereren en de inkomsten te ontvangen die de taksen en belastingen op de bebouwde eigendommen zouden opbrengen. Ze wou ook een woonwijk creëren rond het gemeentehuis. Daarom besliste ze de verkoopprijs van de percelen te verlagen, aantrekkelijke betalingsvoorwaarden te bieden en een wedstrijd te organiseren voor de gevels van de elf percelen tegenover het gemeentehuis.

Deze elf percelen werden verkocht met een korting van 35%. Dit was bedoeld als financiële compensatie voor de verplichting een artistieke gevel te bouwen volgens de bekroonde wedstrijdontwerpen, die waarschijnlijk duurder zou uitvallen dan een klassieke gevel. De twee percelen in de Koninklijke Sinte-Mariastraat vlak naast de hoekpercelen werden verkocht met een korting van 30% omdat hier ook een artistieke gevel moest worden gebouwd, maar zonder opgelegd ontwerp.

DE GEVELWEDSTRIJD

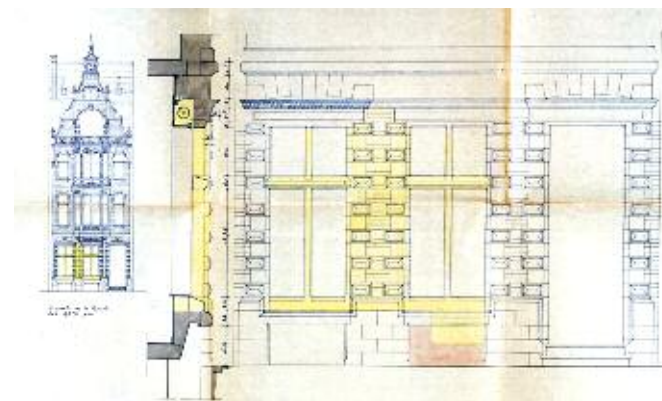
De elf huizen waarvoor de wedstrijd werd georganiseerd dragen vandaag de nummers 1, 2, 3-5, 4, 6, 8, 10, 12, 17, 16-18 en 20-22. Elk perceel was minstens 7 meter breed aan de straatkant.

Op 16 maart 1897 keurde de gemeenteraad het programma voor deze nationale wedstrijd definitief goed. De ontwerpen moesten tegen 1 juni van dat jaar worden ingediend. De schaal voor de plannen werd vastgelegd op 0,02 en de gemeente moest ook de prijsopgave voor de realisatie van de gebouwen ontvangen. Elke kunstenaar mocht zelf kiezen voor hoeveel gevels hij meedong, maar alle gevels moesten verschillend zijn. De deelnemers moesten hun ontwerpen ondertekenen met een spreuk of merkteken. Deze spreuken

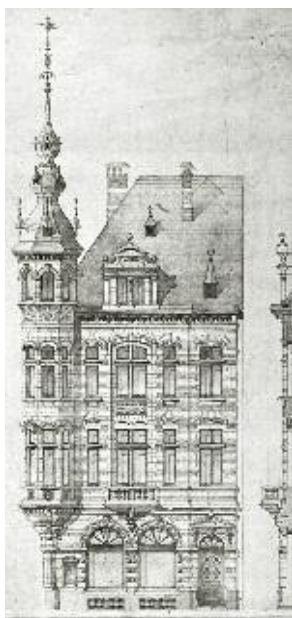
zijn gebeeldhouwd in de cartouches die op de winnende en effectief gebouwde gevels werden geplaatst. De huizen moesten tussen 12 en 15 meter hoog zijn onder de kroonlijst. Zo bleef het geheel homogeen en zouden de huizen minstens één verdieping hebben. De benedenverdieping mocht niet hoger liggen dan het niveau van het trottoir – iets wat toen in de mode was – zodat winkels of openbare etablissementen zoals cafés, herbergen of vergaderzalen zich er gemakkelijk konden vestigen. Dit zou leven brengen op het plein naar het voorbeeld van de meeste gemeentepleinen.

De verplichte stijlaanwijzingen voor deze huizen leidden tot moeilijke debatten waarin het gemeentehuis een 'juweel' werd genoemd en de toekomstige omgeving van het gemeentehuis werd aangeduid met de benaming 'schrijn'. Het juweel moest dus een schrijn krijgen, maar moest het schrijn gelijkaardig zijn als het juweel? De jury besliste uiteindelijk dat alle ontwerpen zich moesten inspireren op 'alle kunstbegrippen die de renaissance heeft verspreid in de beschaafde naties'. Vlak voor de beoordeling van de ontwerpen besliste de jury echter 'elk ontwerp dat zich inspireert op de architectuur uit de 15de, 16de en 17de eeuw uit om het even welk land toe te laten'. De gevels moesten uit natuurlijke materialen bestaan, zonder parenten, pleisterlagen of plafonnering aan de buitenkant. In de gevels mochten majolica, faience, terracotta, sgraffiti, geëmailleerde of gelakte bakstenen en bewerkt hout worden verwerkt.

De jury oordeelde dat zij niet verplicht was een winnaar aan te duiden. Onder de honderd en één ontwerpen die werden ingediend door zesenvestig concurrenten, bevonden zich echter heel wat ontwerpen die de jury konden bekoren. Alleen de eerste premie voor de gevel van 8,70 meter werd niet toegekend. Voor elk van de tien overige gevels werden twee ontwerpen

De verbouwing van de gevel *In de Halvemaan* in 1938. De benedenverdiepingen hebben een commerciële bestemming en zullen helaas herhaaldelijk verbouwd worden.

Aux Arcades, de gevels van de hoekhuizen op het Colignonplein die uitgeven op de Koninklijke Sinte-Mariastraat.

geselecteerd. Het ene ontwerp kreeg een premie van 400 frank, het andere een premie van 250 frank. Er was een extra prijs van 250 frank voorzien voor het ontwerp dat als meest geslaagd werd beschouwd van alle bekroonde inzendingen. De premies zouden betaald worden met het geld dat het eerste verkochte terrein had opgebracht.

De kopers van de percelen moesten kiezen uit de winnende gevels. Als ze veranderingen wilden aanbrengen die de stijl van het ontwerp zouden wijzigen, moesten ze vooraf de goedkeuring krijgen van de gemeente. In de praktijk werden heel wat gevels gewijzigd door de vele winkels die zich achtereenvolgens in de huizen vestigden.

DE RESULTATEN VAN DE WEDSTRIJD

Het architectenteam H. Van Massenhove en G. Low kwam als grote winnaar uit de bus. Zeven van hun gevels kregen een eerste prijs en zes daarvan werden gebouwd: *De Zonnebloem*, nu nr 20-22, *Den Adelaar*, nu nr 16-18, *De Halvemaan*, nu nr 6, *Den Uil*, nu nr 4, *In den Boogen*, nu nr 2 en *De Ster*, nu nr 17. Deze architecten wonnen ook twee tweede prijzen, waarvan één gevel werd gebouwd: *In den Toren*, nu nr 8. Zij kregen eveneens de uitmuntendheidspremie voor het ontwerp van *Den Adelaar*. En omdat er geen winnaar was voor het ontwerp van de gevel op de hoek met de Verwéestraat, mochten beide architecten ten slotte ook deze gevel ontwerpen.

De gevel *De gustibus non disputandum*, nu nr 10, is een ontwerp van de architecten Huvenne en Jasinski, bekroond met een eerste prijs. Zij kregen ook een tweede prijs voor de hoekgevel, die niet werd gebouwd. Het 9 meter brede posthuis, nu nr 3-5, werd ontworpen door architect Bisschop. Hij ontving hiervoor een tweede prijs. De gevels *In T'Zicht des Gemeentehuis* en *In den Boogen* zijn symmetrisch. De gevels van de twee huizen in de Koninklijke Sinte-Mariastraat zijn identiek. Deze gevels dragen de opschriften *Vue sur la Maison communale* en *Aux Arcades*. Alle winnende gevels werden gekocht en gebouwd tussen 1897 en 1902. In 1899 kocht een zekere heer E. Vander Meerschen in één keer de nrs 1-2-4-6-8-10. De rest van het plein werd in het begin van de 20ste eeuw bebouwd.

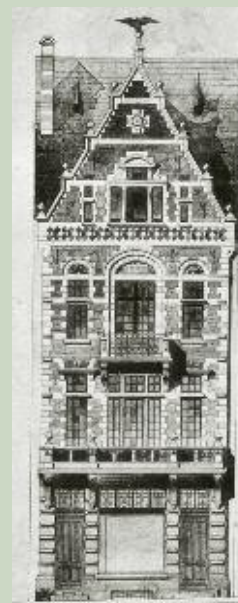

In 1898 ontwerpen H. Van Massenhove en G. Low ook het huis op de hoek van het Colignonplein en de Verhasstraat.

De gevels van de huizen op het Colignonplein die werden gebouwd op de elf gemeentelijke percelen tegenover het gemeentehuis. De tekeningen van de gevels zijn ontleend aan de publicatie *Les maisons modernes* (uit 1900) van H. Van Massenhove en G. Low. De gevels van nrs 16-18 en 3-5, die daarin niet werden afgebeeld, zijn de originele plannen die samen met de bouwaanvraag werden ingediend en die in de dossiers van de stedenbouwkundige dienst werden bewaard.

In de Zonnebloemen, nr 20-22, lot 272, Van Massenhove en Low, 1901.

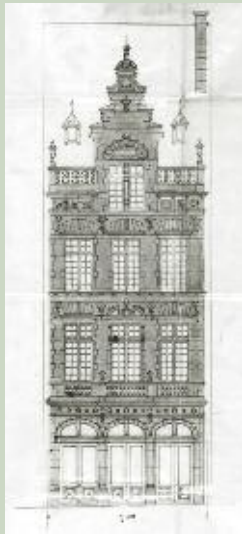

In den Adelaar, nr 16-18, lot 273, Van Massenhove en Low, rond 1900.

Maison Verwée, nr 12, lot 288, Van Massenhove en Low, 1902.

De Gustibus non disputandum, nr 10, lot 289, Huvenne en Jasinski, 1899.

In den Toren, nr 8, lot 290, Van Massenhove en Low, 1899.

In de Halvemaan, nr 6, lot 291, Van Massenhove en Low, 1899.

In den Uil, nr 4, lot 292, Van Massenhove en Low, 1899.

In T'Zicht des Gemeentehuis, symmetrische gevel van *In den Boogen*, nr 2, lot 293, 1899.

In den Boogen, nr 1, lot 2, Van Massenhove en Low, 1899.

Persévérance, nr 3-5, lot 3, Bisschop, 1900.

In de Ster, nr 17, lot 6, Van Massenhove en Low, 1900.

Het Colignonplein in 1907. Het portaal van het gemeentehuis en de gevels *In de Zonnebloem* en *In den Adelaar*.

EEN ECLECTISCH PLEIN

In het begin van de 19de eeuw is de uit Frankrijk afkomstige neoclassicistische stijl in de mode. De gevels van de woonhuizen hebben sobere lijnen en het straatbeeld wordt beheerst door dezelfde wit gepleisterde gevels. Aan het eind van de eeuw komt in België echter de neo-Vlaamse renaissancestijl in zwang onder invloed van de romantische en nationalistische bewegingen. Deze bouwstijl drukt een nieuwe interesse uit voor de vroegere lokale stijlen. Het Colignonplein is hiervan een typische illustratie. De torentjes, de bolvormige daken, de dakvensters met puntgevels, de loggia's, de kleurrijke motieven op de gevels en de verschillende natuurlijke materialen zorgen voor een pittoresk geheel dat contrasteert met het neoklassieke deel van de Koninklijke Sinte-Mariastraat. De ornamenten van de gevels komen vooral uit het repertorium van Frans Floris en H. Vredeman de Vries: de omlijstingen van de cartouches met spreuken en bouwjaren zijn van opgerold leer met beslagwerk, de diamantkopmotieven in de muurankers, de spaarbogen of de rechte steunbogen in de gevels, het lofwerk in de timpanen, enz. Stenen balustrades met zuiltjes zijn erg populair. Ze dienen als borstwering voor heel wat balkons en bekronen de gevel van *De gustibus non disputandum*. Op de hoeken van de balustrades worden decoratieve bollen en obelisken geplaatst.

Monument tegen het huis van A. Verwée als herinnering aan de schilder door Ch. Van der Stappen, 1903.

De gevels van de wedstrijd voor de rechterkant van het Colignonplein.

In de architecturale decors van bepaalde gevels kan men elementen terugvinden uit de gevel van het gemeentehuis. Dit is het geval voor de decoratieve band die wordt gevormd door een geometrisch verband van bakstenen en stenen, onder de puntgevel van het huis *Den Adelaar*. Deze band lijkt op de vensterborstwering van gemauwde bakstenen van het gemeentehuis. Nog een voorbeeld hiervan zijn de tweelichten met gekruiste vensterstijlen in de al dan niet geblokte vensterlijsten van *Den Toren*, *Den Uil* en *De Zonnebloem*. Twee decoratieve sculpturen en een bas-reliëf verdienen nog een aparte vermelding. Een arend met uitgestrekte vleugels staat boven op de sluitstukbol van het hoogste punt van *Den Adelaar*. In het timpaan van het fronton boven het middelste raam op de eerste verdieping van *Den Uil* – het huis van een notaris – is een uil met uitgestrekte vleugels te zien. En in het huis op de hoek van de Verwéestraat en het Colignonplein is een oude fontein verwerkt, die versierd is met een enorm reliëf ter herinnering aan de Schaarbeekse landschaps- en dierenschilder Alfred Verwée (1838-1895). Het reliëf werd gemaakt door de Schaarbeekse beeldhouwer Charles Van der Stappen en toont het profiel van de overledene, zijn schilderpalet, een robuuste vrouw in haut-relief die Vlaanderen belichaamt en een rund als verwijzing naar de dieren die de kunstenaar geïnspireerd hebben.

Decoratieve sculptuur van een uil met uitgestrekte vleugels op de gevel van het notarishuis *Den Uil*.

EEN FEESTELIJKE ONTHULLING

In die tijd hield men van ceremonies waarbij de bevolking zich verzamelde rond evenementen die algemene fierheid uitlokten. De onthulling van het monument voor Alfred Verwée, op 17 mei 1903, was zo een gelegenheid. De jonge prins Albert en zijn echtgenote, prinses Elisabeth, werden uitgenodigd om de plechtigheid met hun aanwezigheid op te luisteren. Belgische en buitenlandse kunstenaars namen er aan deel. Tweehonderd muzikanten en bijna achthonderd koorzangers stonden opgesteld op verschillende plaatsen van het plein. Sommigen stonden zelfs in de torentjes van het belfort. Ze brachten een uitvoering van de cantate *Arts-Paix-Travail*, gecomponeerd door Henry Weyts, de directeur van *La Réunion Chorale*, een muziekvereniging uit Schaarbeek. Alleen de stortregen van die dag zette een domper op de feestvreugde!

DE WEDSTRIJDEN IN SCHAARBEEK EN ELDERS

De wedstrijd voor het Colignonplein was de eerste wedstrijd die Schaarbeek organiseerde voor de bebouwing van de nieuwe straten. Daarna volgden nog wedstrijden voor de huizen op de gemeentelijke grond in de wijk. De gemeente wou dat de huizen in harmonie waren met het gemeentehuis, wat de verplichting om een bepaalde gevel te bouwen op de percelen tegenover het gemeentehuis rechtvaardigde. Dit principe was ook van toepassing voor de kopers van de percelen op het voorplein van de Sint-Servaaskerk. Van

Onthulling van het monument ter herinnering aan A. Verwée, 17 mei 1903. Meer dan duizend muzikanten stonden verspreid opgesteld op de vijf hoeken van het plein.

Zicht op het gemeentehuis vanuit de Verhasstraat in 1904.

1906 tot 1914 organiseerde het gemeentebestuur een permanente wedstrijd die gesubsidieerd werd door de provincie Brabant, waarbij huizen met een artistiek karakter werden bekroond nadat ze gebouwd waren.

Schaarbeek was niet de enige gemeente die wedstrijden organiseerde. In 1876 gaf Brussel de toon aan, nadat de Zenne overweld werd en de grote lanen in het centrum werden aangelegd. In de 19de eeuw was stadsverfraaiing heel erg belangrijk voor de overheid en de burger. De wedstrijden hadden een esthetisch doel doordat zij kunst in de straat brachten en zorgden voor een gezonde wedijver die de creativiteit bevorderde. In 1874 startte de *Société centrale d'architecture* trouwens met een tijdschrift dat *L'Émulation* werd gedoopt. In dit tijdschrift stond alle informatie over de programma's en de resultaten van de wedstrijden. Dit tijdschrift en de talrijke fotoboeken van gevels droegen in grote mate bij tot de ontwikkeling van de architectuur in die periode.

*
* *

Schaarbeek is duidelijk het werk van het optimisme en de creativiteit van de 19de eeuw. De mooiste bouwwerken werden gebouwd in de tijd die later de Belle Époque is gaan heten en getuigen inderdaad van de periode waarin de ontwikkeling van wetenschap en technologie samen met grote persoonlijkheden voor geweldige vooruitgang hebben gezorgd.

BIBLIOGRAFIE

BOUVIER, J., VAN DER KAA, M.-H. en VAN DEN HAUTE, R., *L'Hôtel communal de Schaerbeek. Une maison, une mémoire. 1887-1987*, Brussel, Gemeentekrediet, 1987.

Gemeentebleden, van 1860 tot 1920.

DENHAENE, G., *L'expansion de Bruxelles au XIXe siècle. Naissance du faubourg de Schaerbeek: histoire et images*, Brussel, 2002.

DIERKENS-AUBRY, F. en VANDENBREEDEN, J., *De 19de eeuw in België: architectuur en interieurs*, Tielt, Uitgeverij Lannoo, 1994.

FREYNE-ALIATES, G., *Schaerbeek. L'Hôtel communal. 1887-1987*, Brussel, 1987.

LOZET, J.-P., *Het gemeentehuis van Schaerbeek*, Schaerbeek, Huis der Kunsten, 1997.

PUISSANT, J., *L'extension et la modernisation de Schaerbeek*, in *Louis Bertrand et l'essor de Schaerbeek*, Brussel, 2000.

VANDENBREEDEN, J. en HOPPENBROUWERS, A., *Luister van de 19de-eeuwse gevel*, in *Brussel, breken, bouwen. Architectuur en stadsverfraaiing 1780-1914*, Brussel, Gemeentekrediet, 1979.

VAN LOO, A., (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003.

VAN SANTVOORT, L., *Neo-Vlaamse renaissance*, in *Art Nouveau & Design. Sierkunst van 1830 tot Expo 58*, Tielt, Uitgeverij Lannoo, 2005.

In dezelfde collectie

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (NL - FR - ESP - GB)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (NL - FR)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (NL - FR - ESP - GB)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (NL - FR)
5. DE HEIZEL (NL - FR - ESP - GB)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (NL - FR)
7. DRIEVOORBEELDEN VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (NL - FR - ESP - GB)
SINT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
8. ANDERLECHT DE COLLEGIALE - HET BEGIJNHOF - HET ERASMUSHUIS (NL - FR)
9. DE ZAVEL DE WIJK EN DE KERK (NL - FR - ESP - GB)
10. DE VIJVERS VAN ELSENE EN OMGEVING (NL - FR)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK EN DE OUDE HAVENDOKKEN (NL - FR)
12. HET LEOPOLDSPARK ARCHITECTUUR EN NATUUR (NL - FR - ESP - GB)
13. DE SQUARESWIJK MARGARETA, AMBIORIX, MARIA-LOUIZA EN GUTENBERG (NL - FR - ESP - GB)
14. DE ARMAND STEURSSQUARE TE SINT-JOOST-TEN-NODE (NL - FR)
15. HET KONINGSPLEIN EN DE WARANDEWIJK (NL - FR - ESP - GB)
16. DE OBSERVATORIUMWIJK IN UKKEL (NL - FR)
17. DE TERVURENLAAN (NL - FR)
18. HET WOLUWEDAL (NL - FR)
19. DE LOUIZALAAN (NL - FR)
20. DE CENTRALE LANEN (NL - FR)
21. SINT-GILLIS VAN DE HALLEPOORT TOT DE GEVANGENIS (NL - FR)
22. DE RINGLANEN VAN HET ROGIERPLEIN TOT DE HALLEPOORT (NL - FR)
23. DE SINT-BONIFATIUSWIJK (NL - FR)
24. DE ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUWWIJK (NL - FR)
25. DE BRUSSELSE KANALEN (NL - FR)
26. DE MARKTPLAATSEN VAN DE VIJFHOEK (NL - FR)
27. GANGEN IN BRUSSEL (NL - FR)
28. UKKEL, HUIZEN EN VILLA'S (NL - FR)
29. DE EERSTE OMWALLING (NL - FR)
30. HET TER KAMERENBOS (NL - FR)
31. HET JUSTITIEPALEIS (NL - FR)
32. DE TER KAMERENABDIJ (NL - FR)
33. DE MOLIÈRELAAN EN DE BERKENDAALWIJK (NL - FR)
34. DE TUIHWIJKEN LE LOGIS EN FLORÉAL (NL - FR)
35. BRUSSELSE BIOSCOPEN (NL - FR)
36. DE WOLSTRAAT EN HAAR HISTORISCHE GEBOUWEN (NL - FR)
37. HET KONINKLIJK DOMEIN VAN LAEKEN (NL - FR)
38. KERKHOFEN EN BEGRAAFPLAATSEN (NL - FR)
39. GESCHIEDENIS VAN DE BRUSSELSE SCHOLEN (NL - FR)
40. DE RINGLANEN VAN DE HALLEPOORT TOT HET ROGIERPLEIN (NL - FR)
41. DE ABDIJ VAN DIELEGEM (NL - FR)
42. HET VOORMALIGE COUDENBERGPALEIS (NL - FR - GB)
43. DE APPARTEMENTS GEBOUWEN UIT HET INTERBELLUM (NL - FR)
44. HET RIJKSADMINISTRATIEF CENTRUM (NL - FR)
45. HET GEMEENTEHUIS VAN SCHAARBEEK EN HET COLIGNONPLEIN (NL - FR)
46. DE MAROLLEN (NL - FR)
47. IN HET HART VAN VORST SINT-DENIJSKERK, ABDIJ, GEMEENTEHUIS (NL - FR)
48. DE CAFÉS VAN BRUSSEL (NL - FR)
49. HET RURALE ERFGOED (NL - FR)
50. HET MILITAIRE ERFGOED (NL - FR)
51. BRUGMANN HET PARKZIEKENHUIS VAN VICTOR HORTA (NL - FR)
52. GANSHOREN TUSSEN STAD EN NATUUR (NL - FR)
53. DE WIJK HOOGTE HONDERD (NL - FR)

Collectie Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis

De collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis** wordt uitgegeven om het culturele erfgoed van Brussel ruimere bekendheid te geven.

Boeken vol anekdotes, onuitgegeven documenten, oude afbeeldingen, historische overzichten met aandacht voor stedenbouw, architectuur en kunsten... een echte goudmijn voor de lezer en wandelaar die Brussel beter wil leren kennen.

Het gemeentehuis van Schaarbeek en het Colignonplein

Het op een nieuw aangelegd plein gebouwde gemeentehuis van Schaarbeek werd in 1887 door Koning Leopold II ingehuldigd. Het plein kreeg de naam van de toenmalige burgemeester Achille Colignon. In 1911 verwoestte een hevige brand het gebouw. Heropgebouwd en uitgebreid werd het in 1919 door Koning Albert I ingehuldigd. Het weelderige gebouw weerspiegelt de toenmalige ontwikkeling van de gemeente, die haar zelfstandig statuut wou verzoenen met de naburigheid van de Stad Brussel, hoofdstad van het land. Voor de dynamische bourgeoisie was de gemeente dus de ideale locatie om haar creatieve ambities te verwezenlijken. Het gemeentehuis zal naast het administratieve hart van de gemeente ook de afspiegeling zijn van haar kunstuitingen en de trots van haar bevolking.

Emir KIR,
Staatssecretaris
voor Monumenten en Landschappen

